

PÕHJALA TÄHISTEL

1944-1969

SISUKORD:

Urikivi	Gunnar Neeme
Kahekümne aasta eest	Karl Talpak
Sünge juubel	Arved Viirlaid
Lindpriina kodumaal	Karl Pärnoja
Eilsest, üleilsest ja tänasest	Gunnar Neeme
Kuidas alosas Parijooonust sai raadiomees	Heino Susi
Soomepoisid eesti kirjandusloos	Arvo Mägi
Kaks elava sõnaga meest	Hannes Oja
Kes olid eesti vabatahtlikud Soomes?	Martin Juhkam
Kilde Ha-ha päevadest	E.
Read harvenevad	
Helmut Seensalu	Martin Juhkam
Hugo Männik	H.O.
Leopold Loodus	H.O.
Ronald Reginald Perit	H.O.
Kroonikakilde Soomepoiste Klubi tegevusest	H.O.
JR 200 tegevusest kahel viimasel aastal	Martin Juhkam
Kummardu haaramaks	Hannes Oja
Mõtteid „Põhjala Tähistel“ lugedes	H. Käbimäe
Mehu	

Illustratsioonid Gunnar Neemelt

Kaas: Olev Mikiver

„Põhjala Tähistel“ 11 — 1968

Väljaandjad: Soomepoiste Klubi Torontos JR 200 Sõprusühing Stokholmis JR 200 Koondis Göteborgis	Talitus Kanadas: Paul Toomsalu 30 Chestnut Cres., Scarborough, Ont. Tel. AM. 7-6071
Toimetuse Kanadas: Johannes Vihma, Arved Viirlaid Rootsis: Martin Juhkam, Rain Rebas Aadress: Vålbergavägen 77, Barkaby Tel. 36 53 60	Stokholmis: JR 300 Sõprusühing Box 405, Stockholm 1 Posti jooksev arve 65 11 09
Toimetuse sekretär: Hannes Oja Aadress: 186 Cleveland St., Toronto 7, Ontario. Tel. HU. 1-5316	Göteborgis: JR 200 Koondis Göteborgis c/o E. Odraks Aftongatan 11, Göteborg N. Tel. 46 77 58

Gunnar Neeme

URIKIVI

Põhjamaise põlismetsa põues uinuva ummisjärve kaldal põlvitas olevus ja vaatas mõtiskledes urikivile kuhjatud leegis suitsulist eemaldumist.

Üksikud pilveraasud rippusid laotuse põhjatuses ning arglik leheke liugles ehmena veepinnale, saates kergelt värisevaid lainerõngaid üle senini nii peegelsileda järve.

Puud sahisid tasa lendlevas tuules ning ruskes samblas mänglevad päikese kiired heitsid põlvitajale loitsuliselt viblevat helki.

Mitte alati ei ole kivil põlenud tuli Jumalaga kõnelemise märgiks, vaid tihti on seal olevus ise kükitanud, kandes mooloki küütlevat maski; või tantsinud niisama sõnasegase joobnuna templitaoliste keskel, otsides aldisena lunastust tühjades majades.

Aga ometi tuli ta jälle tagasi urikivi juurde ja sõnatus hardumuses oli tajumine vaikusesse hüübinud rahust.

Ebalev kahtlus ja kõrkus oli kastena sulanud okste abstraktsesse võrku, sest ta palve oli leidnud õige tee taevasse, kus asus tõeline Jumal — kõige algus ja lõpp.

KAHEKÜMNEVII AASTA EEST

8. veebruaril 1944 kirjutas Soome sõjamarssal Mannerheim alla JR 200 formeerimiskäsule. Juba kümme kuud enne seda oli alanud Eestist masspõgenemine saksa sundmobilisatsiooni eest Soome. Enam kui pooled üle lahe tulnud meestest soovisid jätkata kommunismivastast võitlust relvaga ja astusid vabatahtlikena Soome armeesse, kokku ümmarguselt 3000 meest. Neist teenis rügemendis umbes 2600 meest, mereväes üle 250 ja ülejäänud erüksustes.

Imelikumat kogunemist rügemendi lipu alla ei tunta ajaloos. Kõik need 3000 meest tulid kodunt oma tööde, õpingute, oma perekondade ja armastatute juurest ära omal soovil. Ei olnud neid saatmas mobiliseerimiskomisjonid, ei värbamisbürood. Ei olnud neid saatmas ka armastatud ega sõbrad — see oleks olnud hädaohtlik, sest mindi ööpimeduses, salaja sissetallatud radasid mööda mereranda ja sealt väikeste, enamasti vaevalt kümne meheni ulatuvate paaditäitega üle kevad-sügistormise Soome lahe. Nii palju kui mehi, nii palju eri lugusid saatuslikkudest ja mehist julgust nõudvatest otsustest ning seiklusrikastest põgenemistest läbi saksa rannavalve mitmekordse aheliku ja läbi meretormide.

Ei olnud ka kedagi vastas ootamas, vastu võtmas. Ise tuli ennast pakkuda. Vastutahtmist võeti vastu. Ja kui mehi oli kogunenud küllalt, nõudsid mehed oma rügementi. Vastutahtmist anti seegi. Tuli anda, sest meestel oli kava, oma kindel kava, nii hea, et sellele oli raske vastu vaielda. Erakorraline seegi!

Kuigi iga mehe lisa armeele oli tarvilik ja teretulnud, oli meie tulek riigipoliitiliselt Soomele raskuseks. Seda me teadsime tulles, kuid meil ei olnud muud valikut — meile ei olnud lahti muud auku pääsemiseks mõttetust tapatalgust. Hitleri võidu puhul ootas eesti rahvast kõige tumedam tulevik. Selleks oli meile kogunenud küllalt tõendeid ja veendeid maad valitsenud kaks aastat kestnud saksa okupatsiooni

jooksul. Kuid venelaste poolt sakslaste kolmesaja tuhandelise armee hävitamine Stalingradi juures 1942/43. aasta vahetusel ja sellele järgnenud sakslaste taandumine umbkaudu 1941. a. võidetud joonele oli võtnud usu sakslaste võidusse. Eesti rahva seas tekkis uus lootus suuta elada üle destruktivseid jõude. Ärkas usk lääne-liitlaste lõplikusse võidusse, kus Eesti piirid taastatakse, kus Eestil oleks jälle oma armee. Niikaua oli vaja mehi hoida, sellel ooteajal oli vaja end ette valmistada, seda ettevalmistust mindi nüüd Soomest saama. — Soovunelm, ütlesid mitmed siis ja ütlevad veel nüüdki. Seda see oligi. Olukorrad lihtsalt näisid seda uskumist õigustavat. Et sõja lõpp kujunes vastu ootusi teisiti, on meile praegugi veel mõistmatu — ja mõistmatu võib see olla ka meie arvustajatele, neile aga siis juba teisest vaatekohast. Kas ei tõenda selle kolmanda võimaluse soovlootuse laialdast levimist asjaolu, et mehi tuli Soome igast maanurgast, tuli idarindeltki. Kõik tulijad olid aga teadlikud neist tõsistest tagajärgedest, mis neid isiklikult oleks oodanud sakslaste võidu puhul.

Saime aru Soome poliitikute raskustest meiega, ehkki olime oodanud seal väheemat saksa mõju. Meid aga üllatas pahasti, et üldsus Soomes ei mõistnud sel korral Eesti probleemi. Ja otse relvavendade seas pidime paljudelt kuulma karguriteks nimetamist ning meisse külmalt suhtumist. Kuid meile kogunes ka palju sõpru soomlaste hulgas — oli see nüüd hõimutundest, isiklikust meeldivusest või kaastundest; usun siiski, et ka nemad ei suutnud meid täiesti mõista. Kuid nende sõprus oli meile äraarvamatult suureks moraalseks toeks meie töökspidamise juurde jäämisel. Eesti meeste korralik käitumine, innukas õppimine ja järelejätmatu nõudmine saada tulevasele eesti sõjaväele kaadri koolitust võimaldas eestkätt JR 200 loomise. Jällegi üks erakorraline rügement selle poolest, et sellel oli oma ohvitseride ja allohvitseride kool ning mitmed erikursused. Palju soove jäi siiski saavuta-

JR 200 ohvitserkond

mata. Kuid aeg ei olnud veel täis saanud enne kui tuli lõpp.

See on ikka nii, et lähedalt ei nähta hästi ei hädaohu suurust ega lahenduse lihtsust. See ei olnud kaua pärast sõda, kui üks rügemendi soomlasest pataljoni-ülem Stokholmis külaskäigul tunnistas, et nüüd meie alles mõistame õieti, mis mehed teie olite.

Ja kui siis lõpp tuli, see tähendab kui vaenlane oli pääsenud siiski Eesti piiridesse ja kodumaa ning eesti rahva päästmiseks jäi üle veel viimane võimalus: kõik mehed võitlusse maale tunginud punaarmee vastu! — ei kõheldud. Mehed läksid omal soovil tagasi Eestisse võitlema teiste eesti meeste kõrvale. Need olid eesti noored, kes üles kasvanud V A B A S

EESTIS, vaba vaimu rikkalike varasalvede juures, elav osa meie rahvast ja maast, kes selle vabaduse kaitseks astusid võitlusse eesti rahva igipõlise vaenlase vastu ja võitlesid kui Leonidase mehed Thermopylai juures. Paljud neist langesid, paljud põdesid orjapõlve vangilaagris. Neilt jääb eesti tulevastele põlvedele tõend vabaduse väärtuse suurusest, ja kui tulevik seda tahab, ka eeskuju võitluseks vabaduse eest. Käesolev põlv on täitnud oma kohustuse. Rohkem meie ei jaksanud.

Usun, et kõik veel allesolevad soomepoisid ühinevad täna sel päeval minuga ja saadavad võitluskaaslastele soomlastele oma südamlikumad tervitused!

Karl Talpak

SÜNGE JUUBEL

JR-200 25. aastapäevaks

I

Me rügemendi uljad read
kas marssind igi-igaveseks
Manalasse pakku?
Me vastus tõuseb Emajõeelt ning
Karjalast,
me vastus kostab tina-raskelt: Ei.

Ons ajuski meil ainult kanda
sini-halli tina,
ja taevakaarel loksub homme —
roiskvee-värv?
Me vastus tõuseb Siberist ja Rootsist,
Austraaliast, Ameerikast,
me vastus tõuseb Eestist: Ei.

Sest teame tõde, et see rahvas, kes
unustanud oma surnud,
on taandund vabatahtlik ajaloost.
Kui meid me sõbrad reetnud,
siis pole õigust reeta meil veel oma
lapsi,
maad ja tunnet: Oled mees!
Ei surmgi tohi olla pagu
ega puhkus,
kui õigus hauale
on alles teenimata!

Nii süngeks juubeliks jääb sõna: Ei.

II

Veerand aastasada
ju ainult hetk on rahva ajaloos,
ja kuigi suremiseks vaja ainult hetk
ja eluks —
surma miljon-hetkeline päev,
siis õhtu ehteks peame jätma
Elu samba ida vastu: Ei.

Ajaloos kui suures tühjas saalis
las kõlada me vastus: Ei.
Las eitus kajab: Ei! Ei! Ei!
Me vastus surma vastu: Ei.

Nii süngeks juubeliks on sõna: Ei.
Ei leinamist, ei norgu ega häbi.
Au ainult nendele, kes seisid vastu ida,
jäättund huulil: Ei.
Ei on piik ja
ei on tuli,
ei on vaba mehe õigus
seista näoga itta, huulil: Ei!
Õigus vaba mehe rusikaga lüüa: Ei!
Lüüa eitus Kremli põhja,
viie saja aasta EI.

Nii ainult hauad meis kord saavad
elu tulertiidaks
valgustama idast tõusnud ööd,
kui meeles peame:
Kannasele jäi me rinne,
Tartu alla jäi ja Narva,
Viiburisse, Poznanisse,
Prahasse ning Budapesti.

Jah, miks ei — eesmärgiks olgu
V A L G U S E L L E
idast tõusnud öö ja Kreml!

Ei vähemat — ei. Ei!

LINDPRIINA KODUMAAL

Mälestuskilde

26. sept. 1944 lagunes võitleva pataljoni organisatsioon Vändra Siberikülas. Meeskond jagati väikearvulisteks alagruppideks nõuandega, et nad püüaksid välja jõuda kodumaa lääne- või põhjaranda ja — sealt vabadusse. Eriti pandi meestele südamele maha suruda kojuigatsus ja mitte külastada kodukohti, kus võis oletada ootavat hädaohtu.

Peale relvavendadest lahkuminekut jäi meie gruppi 7 meest, üks naine ja koer. Meie lähemaks eesmärgiks oli ühe grupi liikme kodu, et kustutada nälga ja võimaluse korral täiendada varustust järgmiseks etapiks. Talu asus umbes 200–300 meetrit metsast, mis ühest küljest oli ühendatud kilomeetreid laiuva tühja tagamaaga, mida kaudu me tulimegi. Teisele poole avanes lai põldudevöö üksikute talude ja metsatukakestega, mis ulatas kuni 2 km eemal oleva alevini. Seal teadsime olevat punaväelasi.

Meid võeti väga sõbralikult vastu ja perenaise esimeseks mureks oli meie nälja kustutamine. Sõime ja jõime, vedasime päevi jalas olnud säärikud jalast ja pesime ning ravisime rakkus varbaid. Peitsime relvad lähema viljarõugu alla ning perenaine seadis valmis suure katla, et meie rohelisi sõdurikuubi süütuiks mustadeks valamusteks muuta. Kuulsime, et seda talu olid tiblud seni vähe tülitanud ning ootava ärevusega unistasime peatselt kosutavast unest. Selle eest tuntigi meie pärast hoolt, ka naabri perenaine pakkus oma abi kuubede värvimisel ja kutsus oma katuse alla öömajale.

Kõige selle suure jällenägemise rõõmu ja mõnusa kõhutäie kõrval unustasime kaks väga tähtsat asja. Nimelt enne saabumist koju möödusime metsatalust, kus juba üle kahe aasta oli töötanud 1941. a. vangil langenud vene sõjavang, kes eesti keele peaaegu laitmatult oli selgeks õppinud, ja teiseks, et luteri kiriku ümber, mis asus alevi meepoolses servas, olid kõrged

kuused maha saetud, et vaatluspostile tornis paremat vaatlusalad võimaldada.

Olime teadlikud ka sellest, et venelased massinimestena metsa ei armastanud, seepärast ei pööranud me erilist tähelepanu metsapoolsele majaküljele. Hoolikama valve all oli külapoolne ala.

Meid üllatati keset suurimat rahu ja mu-retust. Peremehe 9-aastane tütar, kes mängis oma noorema vennaga talu õuel, teatas meile ärevuses, et metsast liiguvad talu suunas võõrad onud. Venelaste ahelik oli jõudnud sel ajal juba kõrvalhoonete juonele, umbes 40–50 meetrit elumajast. Kaks meest meie grupist istusid trepil ja märgates haarajaid, otsustasid välkkiirelt haarajate rinde eest läbi joosta, seega tõmates vaenlase tähelepanu enestele. Haarajad, jaosuurune osa, umbes 10 meest, olid enamuses varustatud püstolkuulipildjatega, suunasid tule otsekohe põgenejale. Võime ette kujutada, milline hulk tina neile järele saadeti. Muuseas, eeskojas istuv koer otsustas ühineda kahe põgenejaga, seega oli laskjate ees kolm liikuvat märki. Kuid hea treening ning kiire otsustamisvõime väledaid jalgu, kapsaaeda, kartulipõldu ära kasutada, päästis mehed ja koera surmast.

Haarajad nähes, et põgenejad eluga metsa pääsesid, ei lasknud end pea-eesmärgist kõrvale meelitada, vaid pöördusid lühikese pettumuse ja segaduse järel talu õue tagasi. See hetkeline segadus andis meile, toasoliijale, võimaluse end koguda ja rehealuse redeli kaudu üles lakka pääseda. Kuna rehealuse väravad olid mõlemal poolel täiesti avatud, oli igasugune liikumine õuel näha. Kuid meil polnud muud võimalust, sest lagedale väljale ei riskinud keegi põgeneda.

Pea olidki punaväelased toas ja püsse paugutades ja taldrikuid laual lõhkudes katsusid nad barbaarsel viisil hirmu peale ajada toas viibivale naisperele, et neid rääkima sundida. Kuid naised, toetudes nõrgale keeleoskusele, katsusid asja nii sega-

seks teha kui võimalik ja üksikute sõnadega seletada, et need kaks olid sõjapõgenikud, kes sakslaste eest kõrvale hoidsid ja nüüd kiiruga ei osanud vahet teha vaenlase ja sõprade vahel, mispärast hirmuga metsa jooksid.

Ründajad selle seletusega aga rahule ei jäänud. Nad kõnelesid suuremast grupist, kes saksa vormis ringi oli liikunud ja alustasid maja läbiotsimist. Tagakambrist leidsid nad habetunud väriseva peremehe, kes ise alles eelmisel päeval Omakaitse koosseisus rindelt koju saabus. Rehetoa partelt leiti üks soomepoiss, kes laka asemel parred valis. Nende kahe mehe saatuse paistis selge olevat, kui nad pärast läbipeksimist seina äärde seati. Kuid siis otsustas punaseersant asja ümber ja käskis nad alevisse komandantuuri toimetada.

Seega oli naiste „eksitus“ avastatud ja läbiotsimine jätkus uue hooga. Isegi lakk otsustati läbi otsida. Kuid punasõdur, jõudes vaevalt mõned pulgad redelil ronida, juhtis seersandi tähelepanu ülemistel pulkadel magavatele noortele kanadele, kes pärast meie ülesminekut otsekohe endised

magamiskohad jälle sisse võtsid. Venelaste arvates ei võinud keegi tibusid häirimata üles pääseda. Samal ajal kui meie saatuse üle aru peeti, värisesime heina virna all otse kuuldavalt.

Pärast maja põhjalikku revideerimist lahkusid punaväelased, viies kaasa kaks vangi ja üht-teist väärtuslikku, mida suudeti kanda.

Meie, niihästi lakas kui metsas olijad, kes olime kartnud maja põlema süütamist, olime seekord eludega pääsenud. Kuid järgmiseks mõistlikuks sammuks oli sellegi grupi hajutamine ja kadumine kohast, kus meie olek oli avastatud.

Järgnesid kaks nädalat rasket matka läbi vastase poolt okupeeritud alade, mis otse üliinimlikke pingutusi nii füüsiliselt kui vaimselt nõudis. Hilisemate teadete põhjal on selgunud, et sellest grupist vähemalt kolm meest pääsesid vabasse maailma, ülejäänute kohta puuduvad andmed. Meie truu sõbra, koera, kes meist sammugi maha ei tahtnud jääda, olime sunnitud ausa sõbra viisil revolvrikuuliga hukkama, et järelejäänute riski vähendada.

Gunnar Neeme

EILSEST, ÜLEEILSEST JA TÄNASEST

1.

Süis kui maailma suretamise leegid määrasid tahtmise, seisid mu silmade ees esivanemate kauged kujud ning sosistasid isamaast ja ohvrimeelest.

Ma ei mõistnud nende kõneluste varjatud tõde, veel vähem teadsin kust algas ja kuhu lõppes relva haaramise tee.

Ometi viis mind loitsude aje üle maa, märkamata taastatud elu kummaliselt lühikest tänurõõmu, kus järgnevas päevas polnud enam ruumi varju tõrjajale.

Pimestatuna möödunu suurusest jätsin lahenduse homse lubavasse tulemisse ning mööduva sõjavankri roobastes astuv jalg jälgis kahurite üha kaugenevat kutsumist.

Välijumalateenistus

2.

Aovalguse piimjas udu leidis mind külmast värisemas rakulise puu taga, vahtides kohkunud rabatuses lagendiku servale peitmiseks kuhjatud laipade hunnikut.

Otse mu ees lebaya sõdalase näos ei olnud trotsi ega viha, ainult tühjades silmakoobastes läikis veel uduniiskeline mõistatus, valgudes nirisevas pisaras juba kustuvale palgele, kus moodustas looklevalt vastamata küsimuse . . . miks?

Kui inimene võitleb inimese vastu mõtte eest aga mitte mõtte pärast ning ohvris pole süüdi inimene vaid isamaa . . . mis on siis isamaa? . . . kas inimene või ainult mõte?

Seal me olime: ohverdatu ja ohverdatav, inimliku ahnuse ning võimuiha altari ees — ainult preestreid ei olnud, sest nemad hoidsid end targu ohvritalitusest eemale ning koraalitasid kaugelt pühast enesest.

Pöördusin meeleheitel esivanemate poole, aga nemad seisid varjus, silmad suletud ja suud valuliselt tummas pigistuses . . . nii olin üksinda kesk võõrast vaenumaad . . . oodates uue ohvripäeva verevinelist algust.

3.

Kui sügistormide taas saabumisel tõugati viimased välihallid koduõuest maanteele ja kõmmeldunud lahkumine oli kadunud mägede ja merede taha, asus põllu servale valitsema hirm.

Piinatute oiged ning surmale määratute viimsed hingetõmbed kaikusid raudroopmelisel teel, millel rändas nüüd lootusetuse ahelaisse suletud ahastus.

Kõik oli nagu mets, kalgastunud seisis tundetud puud puude kõrval ja nende vahele oli poetatud pöösaid, millede varjus lookles samblane rada, mis aga ei viinud kuhugi.

Seal kuski, teiselpool puude piiri oli elu, kuigi kadakaliselt vaevaline aga siiski elu . . . ebaledes loojeneva päikese vaibuvates kiirtes, mis viisid viimast helki ka neile, kes varjasid endid pöösaste all.

4.

Nüüd on seal suur vaikus ja maaõnaruse kuluheina on vajunud unustatud sõdalase viimne ase, mille põhjas kõdunevad purukstambitud risti jäänused ning roosteselt lõhkine raudkübar hoiab end nagu häbenedes padriku kõversõrmeliste juurte vahele.

Ribapilvise taeva all uhab värvitu meri tühja rannaliiva ja vaevatult kühmeliste mätaste keskel põlvitab sõnadeta lein, otsides vereohvrist veel punases mullas seda . . . mis oli enne eilset . . .

KUIDAS ALOKAS PARIJONUST SAI RAADIOMEES

Kevade lähenemisel hakkasid jalaväe kompaniide koosseisud Taaveti ümbruses tunduvalt hõrenema. Põhiväljaõpe — aloka aeg — oli läbi. Mehi võeti küll allohvitseride kursustele, küll sanitaarkursustele, küll koro-horo väljaõppele ja sidosse. Sest eesti rügement pidi kujunema niisuguseks, kus eriala meestest pole puudust. Nii et kui kodumaale tagasi läheme, pole muud vaja, kui jalaväelasi juurde värvata ja uue eesti sõjaväe tuumik ongi olemas. Juhtkonda ja alljuhtkonda, tankitõrje mehi ja pioneere, sanitarid ja sidemehi peab selleks ajaks olema küllaldane arv õige suure poruka jaoks, palju suurema jaoks kui meie praegune rügement. Kuigi Eesti rindel oli olukord räbal ja Soome lõiguskivi ei võinud keegi ütelda, millal suurrünnak võib alata, mis iga meest eesrindele nõuab, plaanitseti ja organiseeriti ometi visalt ja järelejätmatault edasi. Tänu rügemendi ülemale, tänu kaptenile ja tänu paljudele teistele, kellele üle lahe pagemine oli tähendanud veidi rohkemat kui vaid sakslaste jalust pääsemist.

Kui sidekompaniisse värbamine kätte jõudis, oli talve selgroog ammugi murtud. Hanged kahanesid, räästad tilkusid. Välisõppusel kõhuli lumes roomates või kuulipilduja taga oletatavat vaenlast jälgides, märg lumelõrts ümberringi, imbus külm niiskus läbi mundri kõhunahani. Laatsaret oli mehi täis ja velskeritel muret rohkem kui vaja, et päris tõbiseid neist eraldada, kellel oli niisama kõha, nohu ja väike külmetus, see tähendab — kes veel kõlblikud olid külmas lumelõrtsis edasi möllamiseks. Kompül, keskealine kapten K., prõmmis hommikul loendusel hõredat rivi nähes, et niisugustest meestest ei saa ilmaski sõdureid! Aga see ei võtnud kõha ära ega lõõnud ka palavikku alla.

Mis alusel mehi sidosse või teistesse erüksustesse valiti, kes seda teab. Küllap osalt elukutse alusel, mis omal ajal toimos oli kirja pandud, osalt rühmaülemate soovitusel. Kompaniist valiti poolletosina mehe ümber sidosse ja anti marsikask Jär-

venpääle, väikelinnakesse Helsingist mõnikümmend kilomeetrit põhja pool.

Verivärsk sideüksuse esimeseks ulualu- seks oli koolimaja Järvenpää linnakesest mõni kilomeeter lääne pool. Nagu alati uue väeosa moodustamisel valitses algul päris keskmine segadus, kuigi selle aja päale igal mehel oli aloka aeg läbi ja allohvitser — nii eestlasi kui soomlasi — näis siin olevat rohkem kui jalaväekompaniides kunagi nähtud. Esimeseks suuremaks sündmuseks oli meeste jagamine raadio- ja telefonirühmade vahel. Umbes kuuskümmend meest ja rida allohvitseri „sähkõ“ rühma telegrafistideks õppima, ülejäänud telefonikompaniisse, kus neist korralikud „traatsabad“ pidid saama. Valik oli enam-vähem vaba- tahtlik ja juhuslik, nii et umbkaudu paras hulk mehi soovis raadiorühma minna. Noorevõitu soomlasest leitnant võttis telegraafimehed säälsamas rivisse ja asusime tee- le kolm või neli kilomeetrit ida pool asuva uue majutuspaiga suunas.

Nagu peagi selgus, oli uueks peavarjuks ette nähtud endine kompvektivabrik, kus osa katlaid ja torusidki veel sees oli. See oli vana puuhoone pika plekk-korstnaga, mis koosnes kolmest suuremast ruumist, igauks neist ise kõrgusel. Sellele lisaks väike endine kontor, millest nüüd sai toimito. Üks ruum oli täis igasugu torusid ja katlaid, teine oli tühi, kolmas oli endine katlamaja. Sinna olid veetud need kombumasinad, mis põranda küljes liiga kõvasti kinni polnud. Ka muud kolu oli küll ja küll, kreissaest vana saanini. Kõik oli õige paksu tolmuorruga kaetud, nii katlamaja sisemus kui teised ruumid. Esimesel ööl magati põrandal, teisel päeval muretseti kustki hõõveldamata laudu ja asuti katelde ja tünnide vahele narisid ehitama. Pea- ruumi üks sein oli enam-vähem masinast vaba, sinna lõime üles kahekordsed lavatsid. Et aga kõik mehed lavatsitele ei mah- tunud, tuli osa narisid ehitada katelde ja torude vahele. Külma tõrjeks oli ruumi ühes nurgas raudahi ja ihupuhtuse eest

hoolitsemiseks teises nurgas kraanikauss ja toru, kust tuli jääkülma vett. Kõrvalruumi pandi üles pikad lauad kontaktidega kõrvaklappide jaoks. Siin pidi aset leidma morse väljaõpe.

Mõne päeva pärast hakkas meeste vahel tutvus sobima ja raadiorühmast väike pil-dike tekkima. Rühmatülemaks oli tagasihoidliku käitumisega vaiksipoole soome leitnant. Tema abiks eestlasest seersant Olvik, kes oli õigupoolest eesti sõjaväe reservohvitser. Pikk, veidi kühmas rahulik mees, kes harva häält tõstis ja väga vähes-te asjade peale ärritus. Ning rühma vane-maks soomlasest veebel. Kes neist kolmest õigupoolest rühma tegevust juhtima pidi, jäigi selgusetuks. Leitnanti oli harva näha — hommikupoolel veidi ja siis jälle õhtuse loenduse ajal. Eestlasest seersant oli oma mees, nime poolest rühmaülema abi ja õigupoolest pääleli ohvitser. Aga veebel oli tast auastme poolest praegu üle ja pääleli sihukest sorti mees, kes asju ajab, kui vähegi võimalik, ikka omamoodi. Elukutse-line allohvits, kes arvas tundvat Soome Armeed ja selle nii kirjutatud kui ka kir-jutamata seadusi paremini kui keegi teine. Mõni leitnandinatukene või eesti reserv-ohvitser, kellele kraadigi pole kätte antud, nüüd midagi tema ja ta laialdaste koge-muste kõrval . . . Kui vae ja oli, siis löi kulpi ja tegi ettekannet nagu kord ja ko-hus, aga muud asjad ajas kõik omamoodi. Leitnandil polnud isu vahele susida, sest tema elamine oli ilmselt nii mugav kui see sõjaaegses armees mõeldav. Ja Olvik oli uutes oludes ikkagi võõras. Pääleli käis veebeli kraad tast praegu üle.

Teised alljuhid olid eestlased. Kaks sak-sa soldati olemisega nooremast selli, nime-tagem neid Juss ja Vunn, kellele näis valu tekitavat, kui kõik polnud nii tipp-topp kui nende arust sõjaväes peaks olema. Proovi-sid vahel vana viisi kärkimist, aga sellest ei tulnud enamasti suurt midagi välja, sest Olvik ei võtnud asja tõsiselt. Ja soomlasest veebelit appi kutsuma ei läinud ka nemad. Alikessud Pedar ja Riidak olid üliõpilased, kuigi õige erineva olemise ja käitumisega. Pedar püüdis korporandi kombeid ja haa-simisviisi kultiveerida. Riidak oli vaiks-

poole maamees, näol enamasti irooniline irvitus, aga sõbralik iga mehe vastu. Vahel käisid tal peal kurbusehood, siis rääkis kuidas ta omal ajal viiulit oli õppinud ja manas kõikide sõjavägede loomupärast tot-rust. Neile lisaks oli veel kaks eestlaegset üleajateenijat sidepataljonist. Tegid oma töö ära, käisid õhtuti vaikselt naistestajal ja jätsid teised inimesed üldiselt rahule. Nii et kokku üheksa ohvitseri ja allohvit-seri umbes kuuekümmet mehe päale, mis andis porukale mõnevõrra omamoodi ilme. Ja neile üheksale lisaks pikk kühmas rea-meis Pang, kes oli olnud soomlastega rin-del, tundis armeed niisama hästi kui veebel ise ja kuulus ka nagu alljuhtide hulka. Kõik päale leitnandi ja veebeli olid ju õigu-poolest kursused ja aukraadide osatäht-sus oli sellevõrra väiksem. Meestegi hul-gas oli koosseis kirju — üliõpilastest töö-liste ja kaluriteni. Oli niisugune porukas kus luges see, mis moodi keegi oskas olla ja käituda, olgu paelad peal või mitte, koo-liharidust rohkem või vähem.

Kui naride ehitamisega valmis saime, algas eriõppus, mille olulisemaks osaks oli morse vastuvõtu harjutamine, või nagu sellele varsti nimeks panime: „piiks“. Istu-sime pikkade laudade taga, igal mehel kõrvaklapid peas, pliats käes ja plokk ruudu-list paberit ees. „Õpetajalaua“ taga istus veebel, morsevõti pihus ja andis viietähe-lisi grappe, meie aga muudkui kirjutasime. Vahel peaaegu kogu hommikupoole läbi. Esimesed kolm tähte olid „e“, „i“ ja „s“, ehk tit, tit-tit, ja tit-tit-tit, ikka viieliste gruppide kaupa. Siis kriipsudega tähed: t, m, o. Kui võtme taga oli leitnant ise, polnud asjal väga viga. Veebelil oli aga iga punkt või kriips isepikkune. See tegi närvi mustaks ja pani pea huugama.

„Raisk, kui sedaviisi iga päev kibedasti piiksu saab, lähme varsti kõik päris lol-lik,“ arvas lüheldane, hõredate juuste, te-ravate näojoonte ja muigavalt iroonilise ilmega Riidak, kui esimesel piiksupäeval katelokid näpus pudrusabas seisime.

Puder oli toodud meie „eluruumi“, tol-lesse, kuhu just lavatsid olime ehitanud, suurtes plekkämbrites. Kõrval, väiksemas anumas, oli roosakaslilla mehu. Kokk, läki-

läki peas, millel üks kõrv kikkis, teine lontis, jagas suure kulbiga kaeraputru, väiksemaga valas mehu päale. Suurem ja-gu kallist kraami läks küll enamasti kate-lokki, aga osa jäi ka pahatihti kleepuma selle välimise külje külge. Sealt kaapis seda kes lusikaga, kes lahmas keelega. Pä-rast lühikest puhkust jätkus õppus. Veel veidi piiksu, elektrisjanduse tund leitnan-di poolt ja lõpuks marss põldude vahel, et piiksust segaseks minema tükkivat pead veidi jahutada. Harva on niiske kevadtul ja sulava lume hõng nii värskendavalt mõ-junud.

Esimese nädala lõpul oli eksam — ja siis alles taipasime, missugused plaanid vee-belil meiega õigupoolest olid. Need, kes piiksu algeid küllalt nobedasti polnud ära õppinud, saadeti ilma pikema tseremoonia-ta telefonimeeste hulka tagasi. Juba esime-sel nädalal pooletosina mehe ümber. Järg-misel nädalal kordus sama lugu. Ja üle-järgmisel. Kui nii edasi läheb, arutasime, praagib veebel suurema osa mehi välja enne kui suvi kätte jõuab! Nagu selgus — nimelt sihukesed ta plaanid olidki. Mida väiksem omaette porukas, seda parem on sõjaväes ära elada. Tema seda asja teab; küllalt kaua Soome Armees ridades isamaad teeninud. Pääleli, ühel rügemendil pole rohkem vaja kui 10—15 sähkõtajat ja mõ-ned selle ala alljuhid.

Ühel rügemendil! Meist pidi ju saada hoopis suurema väeosa tuum! Aga polnud parata. Näis, et tänu ühele veebeli astmes pikale viilile võib enamusel meist telegraafiväljaõpe saamata jääda. Sest punnid kui-das punnid, veebel praagib ikka need välja, kes iganädalase katse puhul aeglasemate hulka langevad. Seda asja peaks kuskil se-letama ja õiendama, sest siin rühmas vee-beli tahtmise vastu keegi ei saa.

Kui eksamihiir ja piiksutunnid välja arvata, polnud elul kompvektivabrikus küll sugugi viga. Ja ka piiksuga harjus pika-peale ära. Mõne aja pärast pakkus lõbugi tähti ikka kiiremini ja kiiremini paberile laduda. See muutus peaaegu mehaanili-seks. Kuulad nagu omamoodi juttu ja kir-jutad üles, kuigi asjal pole mingisugust mõtet ega tähendust. Kangemad mehed

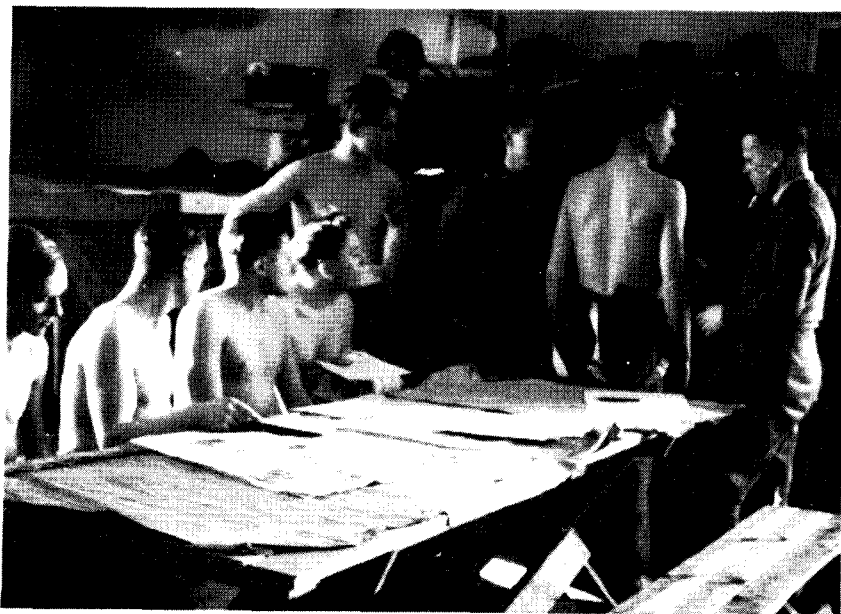
olid kuulamisega mitu tähte kirjutamisest ees. Muidu ei saagi kiiresti saadetud mor-set vastu võtta. Kui vaid veebel korralikult „anda“ oleks mõistnud! Et mitte järgmisel katsel vahele jääda, harjutasid usinamad sellid õhtuti kõrvu ja sõrmi raadiost tule-vate pressiuudiste kallal. 110 tähte minutis, masinaga antud, tuleb nagu kulda. Ja ju-tul on päalega mõte sees.

Linnalube sai tihti, süüa sai viisakalt, prõmmimist ja voodite sassilöömist oli vähe. Aeg-ajalt sai Helsingisegi. Nii mõ-nelgi mehel tekkisid linnas praekartuli ja voodivahekorrad. Nii see kestis, kuni ühel päeval löi välg sisse. Mitte küll just komp-vektivabrikusse, vaid telefonimeeste kom-paniisse. Aga ei jäänud puutumata meigi.

* * *

Sel ajal, kui meie kompvektivabrikus piiksu õppisime, olid asjad telefonimeeste kompaniis võtnud räbala pöörde. Keegi oli tabatud varguselt. Mõned ümbruskonna tsivilistid olid kurtanud eestlaste lärmaka käitumise pärast. Paar meest oli kompa-niist hoopis ära kadunud ja siiani leidma-ta. Ega meie osanud selle pärast, mis „tele-foni poole pääl“ juhtus (kui veebeli väljen-dust kasutada) algul suurt muretseda. Pea-si, et järgmisel katsel läbi saad. Muidugi oli see räbal, et vargusi ette tuli ja mehi kargu läks. Eestlaste nimele niisugune asi head ei tee. Aga igasse sõjaväkke satub ju kõiksugu tegelasi. Mõni ime, et meigi rü-gemendis idealistide ja realistide kõrval ka aferiste leidus.

Nii elasime päevast päeva suuremat mu-retsemata, kuni leitnant ühel hommikul loendusel teatas, et kompvektivabriku päe-vad on läbi. Kogu sidekompanii koonda-takse nüüdsest päale ühise peavarju alla, koolimajasse, mis asus paar-kolm kilo-meetrit kompvektivabrikust eemal. Eesti vabatahtlike distsipliinilageduse pärast on kompaniile määratud uus ülem. Kuulu jä-rele keegi tegevvaie leitnant, kes varem on olnud kuskil karistuskompanii ülemaks. Meie leitnant ise oli kah paturavõitu mee-leolus, kuigi raadiorühmal polnud mingit erilist süüd. Aga asi puudutas ometi eesti vabatahtlikke üldiselt. Ja leitnandi ilusad päevad täiesti omaette rühmakese ülema-

Noored arstliku kontrolli all

na näisid selleks puhuks olevat loetud. „Homme hommikul marsime uude majutuspaika. Veebel määrab toimkonna, kes ruumid pärast rühma lahkumist tip-top korda teeb.“ „Mis pagan sää! telefonikompaniis siis lahti on, et karistuskompanii ülemaat vaja korra jalule seadmiseks?“ arutasime hiljem omavahel. Või on lihtsalt tegemist Soome Armees aeg-ajalt esilepurskava distsipliinikultusega, mis nagu südasuvine kuumalaine nii kaua valitseb, kuni kõik on uimaseks jäänud, et siis pikkamööda jälle hääbuda? Sihukest asja olime jallaväekompaniideski kogenud.

Koolimajas sai meie rühm endale endise klassiruumi, kust pingid olid välja veetud ja ühe seina äärde pikad lavatsid ehitatud. Nagu kompvektivabrikuski, ainult torud ja katlad puudusid. Öhtusel loendusel ilmus öuele rivistatud kompanii ette uus veebel — noorevõitu sirge ja sihvakas ülemseersant. Kui kellegi hinges veel kahtlus oli püsinud, miks me Soome tulime, siis sai me selle nüüd lühidalt ja selgelt teada:

Me olevat distsiplineerimata bande, kes raskes sõjalukorras olevale Soomele on ristiks kaela tulnud. Oleme siia tulnud, et oma riivatut käitumist jätkata, mille pärast meid kodumaalt on minema aetud või mille pärast oleme minema putkanud. Aga sellel on nüüd lõpp! Uus kompaniitule ja tema, ülemseersant veebeli ametis, panevad ka selles porukas korra maksma. Tule Jumal appi! Soome pole meid tahtnud, aga kui korra juba siin oleme, küll saame õpetust. Kas on kellelgi veel ütlemist või porisemist?

Rivi oli vaikne kui sukk. Öhtuses vaikus võis kuulda parmu pirinat rivi teises otsas. Süda hakkas kloppima, põlvisse tekkis nagu nõrkuse tunne. Kurat! Meie oleme siis soomlaste silmis kaabakad ja väejooksikud, kellest vaid karistuskompanii meetoditega jagu saab!

„Härra seersant, reamees Pang,“ kostus korraka hääle meie rühma tagumisest reast. „Härra seersant, see ei ole sugugi õige, et teie meid kõiki kaabakateks ja väejooksik-

kuteks nimetate. Mina näiteks ei ole mingi kaabakas või väejooksik. Olen mitu aastat Karjala rindel olnud ja kellelgi pole olnud midagi ütelda. Ja siin on palju teisi mehi kah . . .“

Pang rääkis vaikelt ja rahulikult. Iseloomuliku, veidi pudise häälega. Rääkis puhtas soome keeles, mis pärit teenistusest rindeväeosade juures. Ülemseersant ei osanud algul midagi ütelda, lükkas vaid mütsi pöidlaga kuklasse ja vahtis suuril silmil Pangu poole.

„Ma ei kuule teid“, ütles siis. „Tulge rivi ette, kui teil midagi ütelda on!“

Pang lahkus rivist, jäi paari sammu kaugusele ülemseersandist seisma ja kordas oma juttu. Seersant omakorda oli unustanud sõjameheliku rühi: seisis jalad harkis, müts kuklas, käed seljal risti ja kuulas. Pang aga läks pikkamööda hoogu. Nimetissõrmega seersandi rinnale osutades ja endiselt talle puurivald otsa vaadates päris juba veidi kõrgendatud häälega:

„Kas teie neid mehi tunnete? Kust te teate, mis mehed nad on või miks nad siia tulid? Kui meie hulgas on sulisid ja kaabakaid, siis on see väga pahasti. Aga igas sõjaväes on kaabakaid. Sellepärast ei saa ometigi kõiki kurjategijateks nimetada!“

Esimesest üllatusest toibunud, andis seersant käsu poistumiseks ja käskis Pangul enesega koos toimistosse tulla. Õige hulk aega läks mööda, enne kui Pang rühma ruumi tagasi ilmus. Heitis selili narile ja päris, kas kellelgi suitsu on. Puhus töömiehe sinakat suitsu lae poole ja näol oli ilme nagu mehel, kes oma päevatöö on korralikult ära teinud.

„Noh, mis oli, mis ta rääkis?“ päriti läbisegi.

„Ei olnud tal midagi rääkida. See on päris mõistlik mees. Üliõpilane. Kompanii ülema käest oli kuulnud, et nad on määratud ühte Eestist tulnud massuurikatebandesse korda looma ja otsustas siis kohe alguses korra majja lüüa. Me rääkisime päris mõistlikku juttu ja ma seletasin, mis poisid siin on. Ta sai aru küll. Aga teate, telefonimehed on ikka sitta kokku keernud küll ja meil on nüüd kibedad päevad soolas. Kaks meest on ikka veel kargus. Ja

kompiil on vist tõesti pesueht vangivalvur. Sellega saame veel päevi näha.“

Järgmisel hommikul võttis ülemseersant kompanii õppuseks rivisse. Kompiili polnud näha. Andnud tavalised rivikäsklused, jäi ülemseersant käed seljal risti ja pilk maas paariks minutiks rivi ette edasi-tagasi jalutama. Seisatas siis järsu nõksuga, lükkas mütsi kuklasse ja teatas, et tema on asja üle järele mõelnud. Ta ei olevat teadnud kuni eilse õhtuni, kes me õigupoolest oleme. Ja sellepärast polnud tal õigust nii rääkida, nagu ta seda tegi. Kindlasti on teie hulgas palju tublisid poisse. Ja temal, kompanii veebelil, on kahju kui me ta jutust nii aru saime, et ta meid kõiki kaabakateks peab. See ei ole nii. Neile kaabakaile aga, kes meie hulgas olmas on, teeb ta tule alla! Tule Jumal appi! Ja teistele teadmiseks: ta katsub õiglane olla, aga distsipliin pannakse siin kompaniis maksma. See kompanii peab kord kuuluma parimate hulka Ssuomen Arrmiassa!

Mis siin Soome Armees kõik võimalik ei ole! Pärast kahekuist ligadi-logadi olemist määratakse järsku vangivalvur kompanii-ülema ja kahesajale mehele öeldakse näkku, et olete kaabakad, vargad ja väejooksikud. Kui üks reameestest sellele vastu hakkab vaidlema, kutsutakse ta rivi ette, et paremini kuulda oleks. Ja järgmisel hommikul vabandab veltu terve kompanii ees!

„No kurrask, eesti sõjaväes küll niisugust asja ette ei tulnud!“ meenutas Riidak, kui lõunavaheajal suppi lõpistime. „Meie veltud oleksid enne vabatahtlikult hauda läinud, kui rivi ees oma sõnu sööma hakanud. Aga söimata mõistsid küll, oh sa rraisk!“

„No ega see pole ka mingi õige rahu- aegne veltu. Pang rääkis, et üliõpilane.“

„Nojah, seda küll aga . . . see on ikka üks kuradi omamoodi sõjavägi. Kas sa arvad, et noh, saksa või vene või eesti või ükskõik mis kroonus veltu rivi ette vabandama tuleks?“

„Ega vist . . .“

„Nojaa, näed see just ongi see imelik asi. Söimata saad igas kroonus, see on ju enesest mõistetav. Aga et veltu südame-

tunnistus valutama hakkaks . . . selle peaks kirjutama ülemaailmsesse sõjavägede ajakirjale . . . “

Uuest kompanii veebelist kujuneski meie sõber ja eestkostja. Ja sõpru oli meil vaja, sest ikka ja jälle juhtus ühte kui teist, millest läbilõikelise mõttelaadiga soome väljaõppekaader mitte alati täpselt aru ei saanud.

* * *

Karistuskompanii leitnant paigutati pea- gi jälle uuele kohale ja tema asemele tuli keegi keskealine reservkapten. Pikkamööda võttis elamine taas rahulikuma ilme, kuigi janti oli ikkagi omajagu ja kompveki- vabriku päevad näisid kui muinasjutt möödunud aegadest. Meestel, kes kuldse iseseisvuse päevil linnas sidemeid ja suhteid olid loonud, polnud sugugi lihtne uue olu- korraga leppida. Linnalube sai vaid jao- kaup ja iga mees pidi õigel ajal koolima- jas tagasi olema, olgu paelad pääl või mit- te. Riidak, kuigi ise oli niiõelda koduse ole- misega, nägi teiste meeste vaeva ja arvas, et naiste juures käimine on umbes nagu suitsetamine: kui kord niisugune komme külge jääb, on kole räbal ilma läbi ajada. Raadiorühma alljuhid kuulusid suuremate linnaskäijate hulka. Olid läbilõikes teistest veidi vanemad ja rohkem ilma näinud. Mõnda aega peeti vastu, aga siis hakkas üks kui teine pärast õhtust loendust vaik- selt ära vajuma. Narisse tehti sinelist, tek- kidest ja seljakotist nukk, et korrapidajale — kui see ei juhtunud oma mees olema — midagi silma ei torkaks.

Mõnda aega läks kõik hästi. Kuni ühel öösel, kui meie rühma käes oli kartulikoo- rimise kord, kompanii veebel naridel terve rea magavaid mehi märkas. Sikutas ühte jalast — pihku jäi rullikeeratud tekk. Proo- vis teist — sama lugu. Kapten toodi koha- le, rühmale tehti põrgut nii et jätkus hul- gaks ajaks ja terve raadioporukas pandi kasarmuaresti alla. Nii et nüüd sai linna- vaid hilja öösel ja läbi akna, ning sedagi ainult siis, kui korrapidajaks allohvitseriks oli oma mees. Igavusega toodi morsevõt- med ja kõrvaklapid rühma ruumi ning har- jutati ajaviiteks piiksu. Tänu raadiorühma veebeli hoolele ja „telefoni poole pääle“

saatmisele oli telegrafiste järel vaid paari- kümne mehe ümber koos allohvitseridega. Iga mees, kes kõikidest katsetest siiani läbi oli saanud, oli aga selle eest juba päris osav telegrafist. Kui ühel ilusal päeval Helsin- gist kolm härrat värskeid „sähkõ-mehi“ eksamineerima tuli, ei tahtnud nad kuidagi uskuda, et tegemist on meestega, kes vaid mõned kuud piiksu saanud. Tavalisel soo- me porukal oleks selleks kulunud aasta, arvas üks eksamineeri-jaist. Küllap oleks kulunud meilgi, kui veebel poleks enamiku aegsasti välja praakinud. Nüüd aga sai- me ilusad dokumendid, kus seisis, et oleme tunnustatud Soome Armees esimese, teise või kolmanda järgu telegrafistideks (100, 80 või 60 tähte minutis, viie minuti vältel). Enamik sai teise järgu tunnistused, mis olevat tavalise raadiorühma kohta õige har- ruldane asi. Nähtud töö ja vaeva eest sai- me lahti linnalubade keelust.

Raadiorühma veebelil oli töötulemuste üle nii hea meel (tema ju oli meie õpetaja!), et pidas mitu õhtut järjest „juhlat“. Piiksu- ruumiks oli nüüd koolimajast paarisaja sammu kaugusel olev poolvalmis vaigust lõhnav rukoushuone, kuhu lauad, morse- võtmed ja kõrvaklapid sisse toodud. Vee- bel ise elas käärkambris. Tualetti rukous- huones ei olnud ja kuna veebel oli liiga laisk öösel iga tühise asja pärast üle pori- se õue laudputkasse jooksmas, seisis esi- kus käärkambri ukse taga uriinipang, mida ta eriti õllejuhlade puhul ohtrasti kasutas. Juhla seisis selles, et tuppa toodi grammo- fon, kast õlut ja naisküllalisi. Veebel ise käis seda osa õllest, mis pähe ei hakanud, sorinal ukse taga pange laskmas.

* * *

Järvenpää päevad hakkasid lõpule jõud- ma. Telefonimehed pidi varsti saadetama tagasi oma väeosade juurde. Raadiomees- tele oli ette nähtud viimase lihvi periood Santahaminas, sideväeosade suures välja- õppekeskuses. Kes lõpupeo mõtte algata- jaks oli, ei tea ütelda, aga küllap see ra- diorühmast pärines, sest kes see muidu mõttele oleks tulnud, rukoushuonet peo- saaliks kasutada. Raadiorühma veebel oli asjast ilmselt informeeritud, sest tema tead- mata poleks võimalik olnud rukoushuones

midagi ette võtta, peo ettevalmistuste tege- misest rääkimata.

Videviku saabudes hakkas rukoushuone ümbrusse näitsikuid tilkuma. Küll üksi- kult, küll rühmakestes; küll saatjatega, küll ilma. Poisid, kes linnaloe said, tõid ise oma tüdrukud kohale. Teised ootasid rukoushuone juures. Oli palju ka neid, kes olid omapead, nii Järvenpää näitsikute kui sidepoiste hulgas. Õlut oli õige mitu kasti, grammofoon oli olemas koos plaatide, või- mendaja ja valjuhääldajaga. Kvartett lau- lis „Põhja valget naist“, „Texast“ (The moon is high, the stars are bright . . .) ja veel paar lugu. Tantsiti. Kõik edenes ilusti, sest õlut oli vaid paras jagu ja mürgel pü- sis mõistlikes piires.

Mõne tunni pärast hakkas peosaal hõre- nema. Paljuke siis meie hulgas õigeid tant- sumehi oli, ja õllekastidest ei jätkunud kui- gi kauaks. Õhtu oli pehmelts soe, nagu sel- leks loodud, et tüdrukuid pikki ringteid kaudu koju saata. Kesköö paiku oli suu- rem osa mehi koolimajas tagasi ning põhu- kottidel siruli. Osa voodeid olid siiski veel tühjad — küllap oli mõnigi mees leidnud omale kohakese ja seltsilise, et Järven- pääst hea lõppmulje jääks. Nukkusid tüh- jades voodites polnud. Mis nad nüüd enne ärasõitu meile enam teha saavad!

Naridel lamajad olid enamuses juba une valduses, kui muidu vaikne Kiigepuu, sinel aluspesu peal ja saapad paljaste jalgade otsas, uksest sisse tormas ja kõuehäälel hüüdis:

„Poisid, rukoushuone juures on jõe mahtra!“

Korraarmastajad tõmbasid ikka püksid jalga, viskasid suvepluusi ülle ja kinnitasid rihma vööle, enne kui õuele tormasid. Aga nemad olid vähemuses. Enamus, nagu en- nist Kiigepuu, tõmbas saapad paljaste jal- gade otsa, viskas sineli üle aluspesu ja tormas välja, kust nüüd kostis päris asja- lik lärm.

Koolimaja õu ja mõnesaja-meetrine tee- jupp kooli ja rukoushuone vahel pakkus haaravat pilti. Koolimaja avatud udest trügis õue üha enam poolriides sõdureid, keda väljaõppekaader meeleheitlikult püü- dis tuppa tagasi ajada. Kes vähe sai, lihts-

rukoushuone poole, vaatama mis lahti on. Rukoushuone poolt jooksis samal ajal koo- limaja suunas teine ports mehi — hästi ki- resti ja nii maadligi kui võimalik. Nende taga kompanii ülem kätega vehkides ja kõva häälega pragades. Nähes rukoushuo- ne poole suunduvat uut poolriides sõdurite lainet, jäi ta korra nagu nõutult seisma ja siis hüüdis kõik väljaõppe allohvitserid enese juurde, et ühisel jõul vennasrahva vabatahtlikke ulualla tagasi peletada. Kap- ten hüppas mõnel mehel peaaegu rinnust kinni:

„Kas kuulete ometi, te tahate sõdurid olla, mitte lambakari! Allohvitserid, kirju- tage nimed üles!“

Kes siin enam nimesid kirjutada sai! Või mis sest kasugi oli, kui mõni aeglasem mees kinni püüti. Suuremad süüdlased olid selle aja päale ammugi kus seda ja teist.

Pärast suurema lärmi vaibumist selgus, mis rukoushuone juures juhtunud oli. Pä- rast seda, kui enamik mehi ära läks, kes koju, kes tüdrukut ära saatma, oli alles õigeks peoks lahti läinud. Veebel muretses viina (poiste rahadega) ja asi läks õieti hoogu. Oli tehtud mehe moodi laulu ja löödud tantsu. Siis ilmunud rukoushuones- se mingi tossupoole tsivilist ja palunud pi- du lõpetada, sest see olevat kiriku ja ju- mala teotamine. Poisid olid aga liiga heas peotujus, et kõike jalamaid lõpetada. Pidu käis edasi ja keegi ei märganudki, et ru- koushuone ümbrusse hakkas kogunema tsiviliste. Lahutasid käsi, palvetasid. Palve- tasid, et Jumal niisugust kirikuteotamist ise karistaks. Egas poisid seda nii ei mõtel- nud ega nii ei tundnud. Vaevalt keegi neist päris kirikusse tantsima või õlut jooma oleks läinud. Kui mitte ilmtingimata just usklikkusest, siis süüdsusetundest. Piiksu- huone puhul aga oli teadmine, et tegemist on jumalako- jaga, õige abstraktne. See oli lihtsalt ruumiks, kus nädalate kaup olime õppust teinud. Noh, ja nüüd siis väike lõ- pupidu.

Jumal vahele ei astunud, küll aga kom- panii ülem, kes une päält üles oli löödud jumalakartmatuid karistama. Keegi teda enne ei märganud, kui ta unesegaste aga ometi vihast välvuvate silmadega peasisse-

käigul seisis. Esimene ohver oli raadiorühma veebel. Kuni kapten veebeli kallal ragistas, kisti tagapool aknad lahti ja neist hakkas vabatahtlikke õuele puistuma ning koolimaja poole sibama. Aumehe meele aidati ka daamid aknast välja, need vihtusid kõrgete kontsade mudasse kinni jäädes iga ilmakaare poole. Niimõnigi võttis kingad pihku ja laskis sukkis, või hoopis palja jalu. Kapten tormas nüüd akende juurde, aga nii jäi uks vabaks ja selle kaudu oli veelgi lihtsam minema putkata. Usuvennad, ikka veel rühmakestena rukoushuone ümber seistes, pidid ette vaatama, et neid põgenevate sõdurite poolt pikali ei joostaks. Vahepeal oli sõna koolimajja jõudnud, et rukoushuone juures on mahtra, ja säält tormas laviin uniseid sõdalasi nalja vaatama. „Süüdlased“ tormasid ühes suunas, unised uudishimulikud teises suunas, usuvennad seisisid kobarakestena rukoushuone ümber, kompül koos väljaõppe all-ohvitseridega püüdis korda majja luua ja nimesid üles kirjutada.

„No kuradi kurat, see peab nüüd sõjavägi olema!“ ohkas Juss, omal nägu valu, pettumust ja mõistmatust täis, et mundrit kandvas väeosas niisugust asja võis ette tulla.

Pedar irvitas. „Mis sel sõjaväel viga on? Ega sa leegionis niimoodi tantsida küll ei saand.“

„Tantsida, kurat, mitte tantsimises pole asi. See kuradi laut! Tead, kui üks õige kompül korra oleks käratand, mitte üks mees poleks paigalt liikund ega piiksugi teind!“

„Jah, eesti sõjaväes kah,“ oli Pedar nõus. „Aga kõiki asju kärkimisega ei saa. Vana läks muidugi paanikasse ja see on kompüli kohta väga loll käitumine. Aga sakslased oma raudse distsipliiniga saavad kogu rindel peksta nii et seda nägu! Nii et raudne kord üksi kah ei aita.“

„Sul on muidugi alati midagi ütelda. Aga niisugune laut teeb südame läilaks, tead. Ja mis meele me sedaviisi kord rindele lähme?“

„Küll me lähme, ära muretse. Ennegi olud. Ja säält pole ei rukoushuonet ega tantsu ja kõik on hoopis teist meele.“

Varahommik oli käes. Kobisime magama.

* * *

Metsa ja kaljudega kaetud Santahaminast on Helsingisse vaid poole tunni sõit. Eesti raadiorühm elas taas vaba ja omaette elu. Linnalubasid oli külluses, õppus konti ei murdnud. Ka leitnant ja veebel nautisid suure linna lähedust ja jätsid väiksemad velled üldiselt rahule. Enamus sidekasarmute asukaist olid soome aklad, kellele range järjekindlusega püüti õpetada sõjaväe korda. Käimlaski käisid koondriis ja asjaajamiseks anti vaid niipalju aega ja mitte rohkem. Ometi ei klappinud kõik alati laitmatult. Korra nägime hädise näoga aklad tikksirgena oma veebeli ees seisvat ja kurtvat: „Härra veebel, neljas rühm ei saanud juba jälle pasale!“ Kõikjal võis näha marssivaid kompaniisid, kuulda käsklusi ja rivilaulu. Laulu tegime meiega ja paremini kui kunagi enne, kuigi rühm oli kuivanud kokku paarikümnele mehele. Tundsime üksteist hästi ja peaaegu iga mees juhtus olema laulumees. „Konnapoege“ laulsime isegi neljal häälel. „Kurrat, just nagu orelit,“ arvas Pang.

Pläät jälle arvas, et kellel muusikalist kuulmist ega rütmitunnet pole, sellest õiget piiksusest kah ei saa. Sellepärast raadiorühm laulabki paremini kui teised, sest kuulmiseta mehed on ammu välja praagitud.

Ühel õhtul ilmus meie ruumi häbelik ja vagane aklad. Võttis alikessu Pedari ees valvelseisaku ja raporteeris: „Herra alikersantti, meie kompanii ülem käskis meil eesti vabatahtlike käes üks eesti laul ära õppida. Karistuseks selle eest, et täna terve kompaniiga teie rühmale alla jääme.“

Keegi soovitas õpetada laulu mustast ja murelikust asjast ja saksa rahva kurvast tulevikust, mis niisama must ja murelik. Aga see mõte laideti siiski maha. Mine tea, kes jälle ärrituda võib ja praegu pole aeg ennast täis tõsta. Niisiis õpetasime soomlasile „Kaugel, kaugel, kus on minu kodu“. Pärast kosutav oli hiljem kuulda emakeelset laulu vennasrahva aklad kompanii suust.

Meie õppus seisis peamiselt selles, et pärast hommikusööki gruppide kaupa, igal raadiojaam kaasas, metsa alla vajusime ja sealt enne järgmist söögiaega välja ei ilmunud. Ilmad läksid üha soojemaks, mõnes varjulises kohas võis vahel särgigi seljast visata. Panime raadiojaama kuhugi puu alla üles, antenn üle mõne kõrgema oksa ja vahetasime telegramme. Veebel käis aeg-ajalt vaatamas, kuidas õppus edeneb. Sel puhul saadeti teele leppemärk „VH“, mis koodi järgi tähendab, „vaenlane häirib“, et ka teised grupid teaksid, et veebel on liikvel.

Ühel päeval käisime paari sõbraga Helsingis kuskil peenemas restoranis. Tihti ju niisugust asja teha ei saanud, sest rahakott ei kannatanud, aga kui juba minna, siis istusime ja jõime jaloviina kuni restorani sulgemiseni. Olimegi viimased lahkujad. Portjee ulatas meile mütsid ja päris, kas oleme eestlased. Kui jaatavalt vastasime, läks mehe nägu naerule.

„Või nii! Eestlased. Olin Vabadussõja ajal Eestis.“

Näis, et vanamees tahtis juttu alustada, aga ei teadnud kuidas just. Läks paar sammu ukse poole, et seda avada, aga pöördus taas tagasi ja pahvatas:

„Poisid, asjad on halvasti. Väga, väga halvasti.“

„Mis juhtus?“

Mees tõi letil lebanud tänase ajalehe. Sõnatult osutas ametlikule sõjalaulukorrale teatele esilehekülje allnurgas:

„Vaenlase rünnakud Kannasel ägenevad . . . Meie väed on loovutanud eelposte . . . Mitmes lõigus käivad ägedad lähivõitlused . . .“

„Pojad, teate, mis see tähendab? Nad saadanad tulevad jälle peale ja seekord pole meil jõudu vastu panna. Ei ole, ei ole. Härrad on põrund, nad ei mõista, et Soome enam ei jõua. Nüüd tulevad poole Puinaarmeega! Aga ajalehed arutavad majandusküsimusi ja pussitamisi. Sõjaväe teade on siin all nurgas, nagu poleks midagi juhtunud.“

„Ei taha vahest paanikat,“ arvasime. „Võib-olla ongi vaid väiksem kähmlus.“

„Ei ole, poisid, ei ole. Seekord ei ole. Kui

on juba taganetud . . . Taganemist ei tunnistaks keegi, kui poleks suurt rünnakut. Oodake, oodake, küll näete. Toovad kogu oma sõjaväe Soome vastu ja tahavad nüüd lõpphoopi anda. Küll te näete!“

Väikese vahe järel: „Kas eestlasi on palju soome sõjaväes?“

„Mõni tuhat vahest.“

„Nüüd näete sõja teist külge. Vabadussõjas võitsime. Mis nüüd tuleb, ei tea keegi. Meie härrad aga käivad ikka vana viisi restoranis jänesepraadi söömas ja jaloviina joomas. Aga poisid on ees ja rinne on hõre.“

„Noh, palju neid härrasid on. Või mis neist kasugi oleks. Las söövad peale oma jänesepraadi!“

„Las söövad peale, niikaua, kui veel on. Saab seegi kord otsa. Sõda käib neljandat aastat, aga meie rahvas usub, et ei tulegi raskeid aegu.“

Päeva paar saime veel Santahaminas olla, siis tuli käsk Taavetisse sõiduks, kuhu koondati rügemendi need osad, mis veel rindel polnud. Esimene pataljon oli kohe suurrünnaku algul sattunud vastase jalgu, kuulu järgi vahvasti võidelnud ja näinud hulga higi ja verd. Ülejäänud allosad koguti Taavetisse, kus jagati välja lahingvarustus. Ja oligi käes sõit rindele. Väljaõppe päevad olid läbi, algas uus ajajärk, hoopis uute muljete ja muredega.

Jalkala saun

SOOMEPOISID EESTI KIRJANDUSLOOS

Tuhanded eesti noored sattusid saatusrasketel aastatel 1941–44 sõja keeristesse. Nende võitlused ja kannatused on teada. Käesolevas seoses on huvitav heita linnulennulist pilku sellele, mis sõjast eluga välja tulnud endised vabatahtlikud Soome armees kirjanduspöllul korda on saatnud. Nende arv ja saavutused on tähelepanuvääravad, kui teame, milline väike osa soome vabatahtlikest pääses vabasse maailma. Nende hulgas on tervelt seitse kirjandusliku loominguga esinenut, mõned nii lüürilise kui prosaistina.

Kuidas peegelduvad nende loomingus sõjajalamused ja -probleemid? Mida on nad andnud juurde eesti kirjandusele? — Vastus pole kaugeltki lõplik, sest praegu 40–50 aastate vahemail viibides on neil kõigil ees pikad loominguaastad. Ometi on nad juba tolle veerandsajandi vältel, mis meid sõja lõpust lahutab, enamikus kujundanud välja oma loomingulise profiili.

Mahult on soomepoiste looming üsna imponeeriv: viielt luuletajalt on ilmunud tervenisti 19 luuleraamatut (neist üks värssromaan), neljalt prosaistilt kolm novellikogu, üksteist romaani (neist kaks kaheköitelised) ja üks memuaarteos — kokku 36 köidet seitsmelt autorilt.

Lüürikas on sõjajalamuste edasiandmine märgatav — eriti esimestes kogudes. Sulev Tailo luule, mis sellest lähtub, jääbki suurtes joontes sinna püsima, ega arenda välja silmapaistvalt omapärast profiili. Arved Viirlaiu esikkogu „Hulkuri evangeelium“ on samuti tulvil täis pettunud endise sõjamehe trotsi ja nõrdimust, mida avaldatakse retooriliste küsimuste, ägedate süüdistuste ja juhtmõtete püstitamise abil. See on tugevalt ekspressiivne luule, rikas hüüumärkidest ja paisutatud tunnetest. „Üks suveõhtune naeratus“ selle vastu on (peale ühe sarja) suhteliselt idülliline armuellaumuste pihtimine keset ja pärast karmi aega. Kui Viirlaid pärast 13-aastast vaikimist luuletajana annab välja „Jäätanud peeg-

li“, siis on nii seal kui veel viis aastat hiljem ilmunud „Hõllalauludes“ motiivistik suhteliselt muutumatu — peaarhitekt nooruse ja sõjajalamustel. Muutunud on aga luuletuste vorm. Enne kõike esineb senise otseväljenduse asemel taotlus, anda edasi kogutud luulepiltide kaudu. Pildistik on esitatud dünaamiliselt, kohati barokse pillavusega. Sõnastuses ja värsivõtetes on mõjusid teistelt kaasaegseilt lüürikult, enne kõike Kalju Lepikult. Meeleolu on endiselt süinge, trotslik, protestiv — ent nood tunded on peidetud sügavamale pinna alla, nende juurde jõuab lugeja alles läbi Viirlaiu luulemaastiku, mille maalimisel on kohati kasutatud üsna moodsaid eksperimente.

Hannes Oja püsib oma kolme kogu ulatuses (millest esimene ilmunud ju suhteliselt hilja, 1955) suurtes joontes samade stiilmarginaalide piirides. Ka tema luule põhitooniks on protest mineviku ja oleviku ebaeetika vastu, aga see on tunduvalt intellektuaalsem kui Viirlaiul, probleemid on mõistuslikult lahastatud. Viirlaiu dünaamika kõrval tundub Oja värsskõne staatilise ja sordiini all hoituna.

Ivar Grünthal loob oma esimese kogu „Uni lahtiste silmadega“ peamiselt variatsioonidest kahel motiivil: armuelamuste analüüs (rõhuga meeleoludel pärast armastusakti) ja küünilist laadi resignatsioon pärast sõda. Esimese motiivi puhul on ta julgem ja siiram kui seda meie luules avaliselt on olnud (maha arvatud vahest noor Visnapuu ja Oks). Teises kogus „Müüdid mülka põhja kadund maast“ arendatakse edasi mõlemaid motiive. Grünthali „sõjamälestused“ võtavad ikka küünilist, kohati nihilistlikku laadi kuju. Ühtlasi arendab luuletaja selles ja järgnevates kogudes välja harukordse virtuoossusega (eriti riimimise alal) ja dünaamikaga esitatud pildirikkuse, mille kaleidoskoopilise kiirusega esitatud kujundeid ja assotsiatsioonide ning viidete rohkest lugejal alati pole kerge jälgida. Õeldav (eelmistele mo-

tiividele lisanduvad noorusmälestused ja kaasaegne kultuurikriitika) peitub nende mosaiikpildide taga ja selle tabamine nõuab harutihti üsna pingutavat pea- ja mälmurdmist. Luuletaja hingehoiaku põhijoonena püsib küüniline sarkasm, maaniline nähete lahkamistung. Virtuosooslikult sädelev, impressionistlikeks üksikpiltideks pudenenev on ka värssromaan „Peetri kiriku kellad“, ühe noore laulja elukäigu vaatlused iseseisvuseaegse Tartu vaimuelu taustal.

Grünthali kõrval teine tugevalt omapärase luuleanniga soomepois on Raimond Kolk, eelmisest oma luulemotiivistikult ja -laadilt väga erinev. Sõda ja tänapäeva nuriipidine eetika leiavad riivamist alles Kolgi kolmandas kogus „Müüdid sõrmus“, sedagi enam kaasaegselt kui mälestuslikult. Kolgi luule omapära põhialuseks on ta võrumurdeline lüürika kahes esimeses kogus „Ütsik täht“ ja „Kõiv akna all“. Siin arendab noor lüürik edasi meie senist üsna tugevat murdeluule traditsiooni (Suits, Adamson, Adson). Motiivistik, millest Kolk oma luules lähtub, on ju — eriti alguses — võrdlemisi traditsiooniline: igatsuslikud nooruse- ja kodumälestused, hiljem teatava rahvakonservatiivse mentaliteediga mõtisklused ja tõdemised. Vormilt on Kolk algusest peale oma eelkäijatega võrreldes lakoonilisem. Ta mõte on surutud tihedasse, epigrammiliselt ihutud värssidesse. Aga Kolgi noorus või kodu ei ole idüllilised, seal on palju varjatud ahvistust ja meeleheidet, käimisi „vasta pümmid mäke“, varjatud protesti ja inimlikku küündimatuse tunnet. Ometi on Kolgi luule põhiliselt nostalgiline, kojuigatsuslik, seda motiivi on pooltrotslikult rõhutatud nagu Adamsonil („oma on ta ometi . . .“). Teises kogus on motiivistik veelgi sügavamalt läbi töötatud. Luuletaja haarab inimliku tühisusetunde sügavamatesse põhjakihtidesse, tõstab loodusmeeleolu või mõne mälupildi kõige kaduvuse ja paratamatu põrmu vaibumise meeleolu illustreerima. Kolgi luule tõelised motiivid asuvad sügaval pinna all, tundeliste mälupiltide taga. Vormipilti täiendab murdeluule haruldane meloodilisus ja mahe viisirikkus. Kontrast

välise leebuse ja taustataguse uhkelt loobumusliku hoiaku vahel annab Kolgi murdeluulele selle erilise, sügavalt individuaalse värvingu.

Eepikas on samuti Raimond Kolk see, kelle loomingus „soomepoisilikkus“ otseselt kõige vähem peegeldub. Tagantjärele tuleb see esile peamiselt romaanis „Küla põleb kahest otsast“. Peategelane Ilmar kõigub paguluses jõuka rootsi tütarlapse ja endise koduküla (nüüd Saksamaale pagenu) kallima vahel, kellega tal koguni laps olnud. Ilmar pole raasugi idealiseeritud — ta kohati idealistlikud taotlused (enne kõike ajalehes kirjutamise katsete näol) vaibuvad kiiresti, sõjakaaslastega ühendavad mälestused, mille olemusest rootsi tütarlaps aru ei saa. Raamatu kirjanduslooline tähendus on osalt selles, et siin esmakordselt sõelutakse uude ühiskonda sisse elada katsuvate pagulaste ja neid mõista katsuvate „päriselanike“ vahele paratamatult jäävat kuristikku. Isegi Ilmari taoline paindlik ja libe poiss ei suuda päriselt muganduda uue eluhoiakuga, ta jääb romaani lõpus autori sapise lõppmärkuse kohaselt „edasi tõugatavaks“.

Romaan „Sulajää“ toimub iseseisvuse ajal maal, aga selles on erinevusi „tüüpilisest“ maaromaanist juba ülesehituses: üsna „karvane“ maamees kosib naiskooliõpetaja, kes oma kooliõpetajana, „õnnetusse sattunud“ (koolivend on ka taoline selgrootu Ilmari-tüüp). Eri mentaliteediga ja haridusliku tasemega abielupoolte vahel toimub võitlus, mille naine lõpuks võidab ja mis lõpeb mehe surmaga. Autor arendab siin oma mõtteassotsiatsioonidest juhitud sissemonoloogilise stiili edasi. Värskendavalt mõjuvad võrumurdelised dialoogid.

Novellikogu „Väikemees, miks nutad?“ peegeldab enamikus tänapäeva elu. Soomepoiste probleemidele haarab tagasi paar novelli. Kogu pikem jutustus „Valget verd mu käest“ asetab vastamisi (ja paari) naiivse noore poisi ja lõdva eluhoiakuga vabrikutüdruku. Autor vaatleb elu illusioonideta, armastusprobleemide puhul kohati küüniliselt. Tegelaeste assotsiatiivselt juhitud mõttekujutuse voolule liitub autori

kaudseid, viitelisi, varjatud irooniaga kommentaare. Murdeluletaja Kolgi ja eepiku Kolgi (kes eelmisest küll mõneti vanem) eluhoiakus on teatavaid, üsna põhilisi erinevusi.

Arved Viirlaid on oma eepilises loomingu, seitsmes romaaniköites, käsitlenud järjekindlalt sama motiivi: eesti noorte (osa neist on endised soomepoised) võitlust kodumaal saksa okupatsiooni lõpul ja teise nõukogude okupatsiooni ajal, kaasa arvatud tagasivaated esimesele nõukogude okupatsioonile ja eesti sõjameeste kannatus- teedele Nõukogude Liidus. See kannatuste eepos on täis trotslikke võitlusi, ebainimlikke kannatusi, ent sellest hoolimata murdumatult idealismi ja võitlusmeelt (ainult kõige viimastes köidetes on märgata mentaliteedi parandamatut muutumist). Viirlaid on ladus jutustaja, osav inimeste kujutaja, voolava stiiliga eepik, põnevate olukordade looja. Tänu sellele ja käsitletavale ainele on Viirlaiu teoseid tõlgitud võõrkeeltesse enam kui kellegi ta kaasaegse omi. Neil on teatavaid kokkupuutepunkte tänapäeva sarjajutustustega seikluste üksteise otsa sõlmimise ja peategelaste mürdumatu võitlustahte ning kannatuste talumise jõu poolest.

Romaanis „Seitse kohtupäeva“ püüab Viirlaid pinna alla tungides mõtestada nende aastate võitlusi. Tegevus toimub paguluses, kus sõpra ootav endine sõdur meelekujutuslikult katsub mõista ja mõistatada võitluse põhilisi aateid — jõudes üsna erinevate ja vastukäivate tulemusteni. Ka siin on autor põhiliselt sünye ja võib-olla paljastab asjaolu, et ta teiste teoste kramp-lik patriotism on uppuja ainsaks ölekõr- reks meeleheitmise merel.

Viirlaid elab oma tegelastega tihti dis- tantsilt kaasa, tema meeleolulises skaa- las pole palju ruumi ei huumorile (maha arvatud harva välgatuv võllanal) ega re- signatsioonile. Kogu tolle vastupanuliiku- mise ja metsavendluse eepose põhitoon süngistub iga teosega. Danteliku termino- loogiaga lõpeb see puhastustules alanud teekond all põrgu kõige sügavamates kih- tides.

Vastandina Viirlaiu rõhutatud heroismile on kaks soomepoiste saatust kõige enam otseselt kujutanud autorit. Ilmar Talve ja Ilmar Jaks on rõhutatult antiheroistlikud (eriti Jaks).

Ilmar Talve „Ainult inimene“ on kõige varem ilmunud raamat (1949) soomepoiste võitluse teemal. Kahte ossa jagatud novel- lidest käsitleb esimene poiste võitlusi Soo- mes ja elamusi uut nõukogude okupatsioo- ni ootaval kodumaal. Talve on asjalik, He- mingwaylikult napsõnaline ja sentimen- taalsuseta kirjeldaja. Ta noored sõjame- hed, loomulikult eluringist liiga vara ja ootamatult positsioonisõja igavasse ja oht- likusse miljöösse paisatud, on suurte sõna- de ja säravate aadete vastased. Nii elu kui surm tunduvad samal viisil mõttetutena. Pagemine ülejõulise vaenlase eest pühib ära tulutud mõtisklused ja nõuab vaistude, oskuste ning füüsilise jõu maksimaalset rakendamist. Jälleenägemises ja jumalaga- jätus koduga ning kodumaaga on raskem hoiduda tundemomentidest. — Noored pa- gulased Stokholmis on nõrkinud, trotsli- kud ja resigneerunud. Novellikogu teise poole tegelaste mentaliteet vastab nn. sõ- duriluule meelsusele. Isamaa kohustab ik- ka veel, aga selle üle ei ole vaja sõnu te- ha. Autor otsib „noore mehe rahutusega“ inimlikkust.

„Maja lumes“ on meie väheseid poliitilise problemaatikaga romaane, kus küsimusi ja vaatekohti mitte üksi ei tõdetä, vaid analüüsitakse. Autor asetab autoritaarse suurriigi poolt okupeeritud väikeriigi ko- danikud (peamiselt ühe maja elanikud) kü- simuste ette: Kas võitlus ühe diktatuuri vastu õigustab teisele diktatuurile alistu- mist? Kas on olemas õigustatud „erapoole- tust“ poliitilise surve ja terrori puhul? Ta jõuab mõlema küsimuse puhul — mitte resoneerides, vaid „elust võetud näidete varal“ — eitavale seisukohale. Vabadus on jagamatu ja vägivalda vastu tuleb võidel- da. Viimast ei nõua ainult mingi üldine eetilise koodeksi, vaid enne kõike inimese endast lugupidamise tunne. Eelmisest teo- sest tunduvalt ökonoomilisemate stiiliva- henditega iseloomustab autor ilmekalt te- gelasi ja olukordi, vaadeldes juhtuvat ker-

ge irooniaga, armastusprobleemide puhul olles kohati kütüniline.

„Juhansoni reisides“ tuleb Talve tagasi soomepoiste juurde. Ta kujutab nende rin- detagust jõudeelu, lahingut ründavate ve- nelastega, põgenemisteedekonda, mis jätkub läbi Eesti, Saksamaa ja Taani Rootsi. Sar- jatehnikas kirjutatud teose keskkujuks on normaalse talupojamõistusega ja -kavalu- sega ning huumorimeelega varustatud Vol- demar Jaani poeg Juhanson, kelle suu lä- bi autor avaliselt paotelt ette tulevaid olu- kordi ja seiku kommenteerib. Ajalise dis- tantsi tõttu sündmustest on suhtumine toi- munusse rahulikum kui „Ainult inimeses“, võllahuumoril on rohkesti maad. Ent hu- moristliku vaatlusviisi all peitub veendu- mus inimväärtuses, mille puhul kompro- misse pole võimalik teha. Kommentaarid paljastavad kulisside ja võimufassaadide tühisust. Juhanson, kelle huul suuri sõnu kuuldes ikka värisema kipub, kommenteerib teose lõpus juhtunut: „Peaasi oli siis- ki see, et meie pidasime vastu“. Ja nii on raamatu lugu tagaetatud ja terroriseeritud inimese vastupanuvõimest.

Ilmar Jaksi mälestused „Saaremaalt Le- ningradi“ on — arvestades lühikest ajalist vahemaad — haruldaselt inimlik arvetege- mine autori elamusist tööpataljonlasena pärast sõja-aegses Eestis ja Leningradis. Värvikaid (paraku süngevärvilisi) pilte sündmustest mõtestavad autori kommentaarid, milles ürgne inimlikkus kõigest hoolimata esiplaanile asetatud. Siin ollak- se veel ägedamini ajatangide vahele suru- tud, kui näit. Talve novellikogu esimeses osas — ometi ei jookse siingi vaatleja sil- mad vihaverest tigidaks.

Ilukirjanduslik arvepidamine kogu sünd- muste kompleksiga toimub novellikogus „Aruanne“ ja romaanis „Eikellegi maal“. Viis aastat raamatute ilmumise vahel tä- hendab suhtumise üha radikaalsemat kul- gemist puhta inimlikkuse ja kõlisevate lööksõnade ja „põhimõtete“ tühiseks ana- lüüsivõimise suunas. Novellikogus on osava käega skitseeritud olukorrapilte, mis kom- mentaarideta paljastavad elupildi tõelise tausta. „Eks meigi üksus võitnud oma ihaldatavamad võidud soovides ja kujut-

lusis, tõsiasju mitte arvestaval ei kellegi maal“ — see on kogu vabatahtlike sõja- käigu bilanss. Näiline „õigus“ on tegelikult valeõigusega ebainimlik: süütu mees kan- natab pääsemise rõõmus ja tasumisvihas viibiva jõugu käes — ema ootab oma poe- ga, võidelgu see kummal „poolle“ tahes. Novellis „Naer“ joonistatakse ekspressiiv- ne ja sugestiivne skits laagrivangi unistus- test. „Hääled pimedusest“ paljastavad uude ühiskonda sisse elada katsuma nooruki il- lusioonide purunemise ja ta inimlikud nõr- kused. „Pärast püssi“ esitab terve sarja noorukeid, kes liiga järsult normaalsest eluarengust kõrvale paisatud.

Jaksi ekspressiivselt ilmekas, üllatuslike käänakutega veetlev, kärsitult kommenteeriv stiil muutub veel radikaalsemalt assot- siatiivseks, pidades arveid „Eikellegi maal“. Nooruk Siimon Holm elab teose esimesel poolel läbi kiirete ja skitseeritud tagasi- vaadetena kogu sündmuste kompleksi — okupatsioonid, võitlused, vangipõlve, põ- genemise, taaskohanemise läänemaisesse argiellu. Autor pole rahuliku toimega eepik (nagu peajoones on ka Talve), ta kääribast kogu aeg ise puruks oma eepilise jutusta- mise pealispinna, et viitamisi või ka otse näidata, mis selle all. Rinded ja aated va- risevad taolise „õõnistamistöö“ tõttu, ihal- datud vabaduski võib pikapeale muutuda igapäevaseks ja igavaks. Inimene on enne- kõike inimlik kogu oma piiratud egoismis ja egotsentrilisuses. Teose teises osas on episoodlikke stseene võõrast ühiskonnast ja sellega kohanemisest, kiireid, subjektiiv- seid visandeid. Lõppstseeniks „sümboolne“ ja satiirilise lugu koerast, kes rebaste poole üle läheb, küllaltki aktuaalne motiiv tänapäeval. Loo kirjutajaks olevat just Siimon ise. Siimon muutub teose lõpposas eriliste individuaalsete omadusteta „inime- seks“, kes võib mängida sajandeid eri osi.

Milline oleks siis soomepoiste kirjandus-liku loomingu bilanss? Mida võiksime en- nustada „järele jäävat“, kui päevakajalised võnked kustunud?

Lüürikas kahtlemata Raimond Kolgi vä- lise zhestituse varjul toimuv süvaloodimine mälestuste tagamaile, edasi antud murde- keele pehme musikaalsusega. Selle kõrval

Ivar Grünthali radikaalne „aatomipurustamine“, mingi kirglik (ja võib-olla osaliselt poseerivgi) nihilism, mis näib takistavat tal kildudest uut maailma ehitada. Eepikas ajadokumendina (küll pigem subjektiivselt tugeva tundetoonimisega kui objektiivselt lakooniline) Viirlaiu ulatuslik eesti kodumaale maha jäänud sõjameeste epopöa — ja selle täiendus, seikade lahtimõtestamise katse paguluses. Kolgi irooniline, viisandlik lugu „kergekaalulisest“ noorpagulasest. Talve arvetegemised eri aegadel — nooruslikult ja ajalähedaselt subjektiivne novellikogus, ent rahulik-humoristlik humanistlik läbi Juhansoni talupojaoptimismi prillide. Samuti Talve poliitiline romaan inimestest, kelle maja on lumme sadanud ja kes selle tõttu kõigest hoolimata peavad kokku hoidma — igäüks eri viisil. Jaks senine looming on samuti impressionistlik-ekspressiivne epopöa samal teemal. See on katkendlikum aga nii ajas kui sügavuses tunduvalt laiahaardelisem Viirlaiu omast. „Eikellegi maal“ on pealegi meie pagulas-kirjanduse stiililt ja kompositsioonilt kõige radikaalsemalt „moodne“ romaan.

Eks seda ole palju?

BIBLIOGRAAFIAT:

Ivar Grünthal: Uni lahtiste silmadega, luuletusi, 1951. Müüdid mülka põhja kadund maast, luuletusi, 1953. Must püha-

päev, luuletusi, 1954. Meri, luuletusi, 1958. Lumi ja lubi, luuletusi, 1960. Peetri kiriku kellad, värssromaan, 1962. Mõõt on täis, luuletusi, 1964.

Ilmar Jaks: Saaremaalt Leningradi, mälestusi, 1949. Aruanne, novelle, 1958. Eikellegi maal, romaan, 1963.

Raimond Kolk: Ütsik täht, luuletusi, 1946. Kõiv akna all, luuletusi, 1952. Küla põleb kahest otsast, romaan, 1955. Sulajää, romaan, 1958. Müüdid sõrmus, luuletusi, 1959. Väikemees, miks nutad?, novelle, 1960.

Hannes Oja: Koputused eneses, luuletusi, 1955. Märgid mõteliival, luuletusi, 1964. Tunnete purdel, luuletusi, 1967.

Sulev Tailo (Tiits): Tormist kantud, luuletusi, 1947. Koidueelne, luuletusi, 1955.

Ilmar Talve: Ainult inimene, novelle, 1949. Maja lumes, romaan, 1952. Juhansoni reisid, romaan, 1959.

Arved Viirlaid: Hulkuri evangeelium, luuletusi, 1948. Üks suveõhtune naeratus, luuletusi, 1949. Tormiaasta I—II, romaan, 1949. Ristideta hauad I—II, romaan, 1952. Seitse kohtupäeva, romaan, 1957. Vaim ja ahelad, romaan, 1961. Jäätanud peegel, luuletusi, 1962. Kustuvad tuled, romaan, 1965. Sadu jõkke, romaan, 1965. Hõllalaulud, luuletusi, 1967.

Mälestus-
hetk

HANNES OJA

KAKS ELAVA SÕNAGA MEEST

Soomepoiste hulgast pole tulnud mitte üksnes kirjamehi ja kunstnikke, teadlasi ja muid avaliku elu tegelasi, vaid ka vaimulikke. Vaimuliku kutsumus omas sõduripäevil erilist tähendust. Olid just need noorte kangelaste viimseiks saatjaks ja lootusile jõu andjaks. Ohtupalve — iltarukous — tähistatava all ja jumalateenistused soome looduses kujunesid südameid haaravaks elamusiks.

Soomepoiste ridadesse kuuluvad juba sõjaajal pastorikutset omanud ja välihallil sõdurikuuel ristimärki kandev Oskar Puhm ja hiljem paguluse ajal vaimulikuteks valinud Martin Juhkam. Esimene on Eesti Evangeelse Luteriusu Kiriku töös olnud abipraosti kohal, teine on ortodoksi kirikus oma töö hinnanguna saanud ülempreestri tiitli.

Olla maapaos vaimulik on täiesti omaette mõiste. Selles olukorras on vaimuliku kohustused ja ülesanded veelgi suuremad, tema tööpõld tavaliselt sadugi kilomeetreid avar ja vajadus tema elava sõna järele suurem kui normaalses olukorras. Andes ülevaadet nende kahe mehe tegevusest, selgub kuivõrd suur on olnud aastate jooksul nende tööväli, mis neile usaldatud. Aga mõlema mehe töötulemusi võib kokku võtta lausega Uuest Testamendis: Palju vilja.

Oskar Puhm pages Soome hinged karjase-na. Ja kui mingi kari enam karjase hoolt ja tähelepanu vajab, siis on see just noorte, karmi ellu astujate hulk. Võtta vastu surija suult ta viimased mõtted, võtta oma kätte noore sureva sõduri jumalagajätt emale, omastele — see on nii suur koorem, et karjane pidi ise olema eriti tugev. Kuid visadust ja tööjõudu on tal rohkesti olnud. Tema väsimatule tööle on osaks antud õnistus. Tema kari on vaba maailma eestlaskonnas suurim, tema jumalakoda oma kätega ülesehitatud, tema töö rahvuslikul väljal otse määratu, sest üks ole ju ema-

Pastor O. Puhm väljumalateenistust pidamas

keelses kirikus üks rahvuskultuuri alustala — keelesailitamise kolle.

O. Puhm astus Tartu ülikooli usuteaduskonda 1929. a. pärast Gustav Adolfi Gümnaasiumi lõpetamist. Lõpetas usuteaduskonna juba 1933. a. olles ise alles 20-aastane. Ordineeriti õpetajaks 1934. a. Tallinna Kaarli kirikus ja valiti pärast prooviaastate teostamist 1936. a. Rannamõisa koguduse õpetajaks. See oli algul Keila koguduse abikogudus, mille ta 1937. a. organiseeris iseseisvaks Ranna koguduseks. Samal ajal töötas ta usuõpetajana Tallinna 1. Tütarlastegümnaasiumis ja poeglaste 7. keskkoolis, kuni Soome pagemiseni. Ta on jätkanud oma usulist tööd maapagulasena Rootsisis ja 1948. a. Ameerika Ühendriikides. Viimases jäi ta tööaeg aga lühikeseks, sest peagi kutsuti ta Torontosse äsjaasutatud Eesti Ev. Lut.-usu (praeguse Peetri) koguduse õpetajaks. Talle kaasasündinud suure organiseerimisvõime, ennastohverdava töötahte ja usulise kutsumuse tulemusena on ta tööle kaasunud alati kordaminek ja edu. Ta isiksus on aga aastate jooksul omandanud Toronto eesti ühiskonnas hinnatuse, ta abivalmidus ümberasumise puhul, alati-

ne valmisolek abivajajale tuge pakkuma, on saanud iseseisvaiks mõisteiks siinse ühiskonna arenguloos. Kui ta algul oli kaastöötav mitme eesti organisatsiooni juures, siis koguduse suure töökoormuse tõttu on ta viimaseil aastail pühendanud end täielikult kiriklikule tööle, kuigi sellegi alaorganitena töötavad mitmed rahvuslikku laadi üksused. Tema praegune tööväli on laialdane ja suur, ta töötab ikka veel nooruslikult optimistlik ja usk kindel, et Isanda abiga võib ta palju korda saata, võib julgena seista talle osaks usaldatud postil.

Martin Juhkam valis oma vaimuliku töövälja pärast sõda. Sai ortodoksi preestri ettevalmistuse piiskop Jüri Välbe juhtimisel 1953—1955 korraldatud kursustel ja pühitseti preestriks 27. 3. 1955 Londoni ja kogu Inglismaa peapiiskopi Athenagorase poolt. Sellest ajast peale töötanud aktiivselt vaimulikuna. 1955—1958 kõrvaltööna, 1958. a. alates aga täiejoulise peametina. Olnud 1955—1956 Stokholmi Püha Nikolai koguduse teine preester, 1956 Norrköpingi koguduse preester ja alates 1958 kuni tänaseni Soome ortodoksse koguduse preestriks. Soome kog. haarab kogu Rootsi oma tegevuspiirkonda. 1955—1956 olnud Eesti Ap. Õigeusu Kiriku Kultuurifondi asjaajaja-sekretär, 1958—1968 Eesti Ap. Õigeusu Kiriku sinodi (kirikuvalitsuse) liige, 1958—1963 Eesti Ap. Õigeusu Kiriku sinodi sekretär (kantselei juhataja). On asutanud

Rootsis järgmised kogudused: Boräsi kogudus 1946, Göteborgi kogudus 1946, Norrköpingi kogudus 1947 ja Soome kog. Rootsis 1958.

M. Juhkam on pidanud Rootsis umbes 300 ettekannet rootslasile ortodokssest kirikust, võtnud osa aktiivselt oikumeenilisest liikumisest, kiriklikest konverentsidest Rootsis ja väljaspool. Toimetanud kaks 250-leheküljelist koguteost „Eesti Ap. Õigeusu Kirik Eksiilis 1944—1960“ ja „Soome Ortodoksne Kogudus Rootsis 1958—1968“. On eesti skautmaleva vaimulik Rootsis ja sellena võtnud osa Kanadas ja Am. Ühendriikides toimunud maailmalaagreist. Ta on avaldanud inglise-, saksa-, rootsi- ja eestikeelseid selgitavaid artikleid kiriklike olude kohta N. Liidus, resp. N. Eestis ja samuti vaimulikke artikleid ja jutlusi mitme keele piirkonnas. Toimetab soome koguduse peerioodilist ajakirja „Ruotsin Suomalaisen Ortodoksisen Seurakunnan Viesti“. On autasustatud Eesti Ap. Õigeusu Kiriku poolt 1961. a. preestri peakatte ja a. 1965 kuldristi annetamisega. Soome ortodoksse kiriku poolt annetati talle 1958. a. Püha Talle Ordu II kl. rist. Londoni ja Kogu Inglismaa peapiiskopilt (Eesti Ap. Õigeusu Kiriku Locum Tenens, hooldaja piiskop oma piiskopi puudumisel) 1967. a. ülempreestri tiitel, kalliskividega rist ja paalitsa. See on ühtlasi esimene kord, kus vaimulikule on antud kolm ülendust korraga. Usulise töö juurde kuuluvad veel jutlustamised Ameerika Hääles, Rootsi raadio ja TV esinemisel, külastamisreisid Ameerika Ühendriikide ja Kanada koguduste juurde.

Rahvuslikust tegevusest võtnud osa selle algusest kuni tänaseni. Olnud Invalidifondi asutaja ja juhatusliige, JR 200 Sõprusühingu asutaja ja esimees, NMKÜ osakondade juhatusliige, skautlipkond „Lembitu“ juht Norrköpingis ja mitmel muul alal. Praegu on tegev Eesti Rahvusfondi esinduskogus, Eesti Komitee asemikekogus, Eesti Rahvusnõukogu üldkogus, ja olles

nimetatud organisatsioonides juhatusliikmeks. Balti Komitee juhatusliige, Juuni Komitee (aktsioonide) juhatusliige (laekur), Eesti Ühisabi abiesimees, kuhu lisanduvad veel tegevused nagu kaastöö ajalehtedele, meiegi ajakirja toimetustliikme kohuste täitmine ja muud.

Kaks vaimulikku on sõnadega inimhingedesse kammitsatud raskustundeid lahti harutanud, on neid kergeks muutnud ja südamed rahutunde, elurõõmu, kustumatu lootustunde ja usukindlusega täitnud. Ainult rahulikus kristlikus õhkkonnas saab

mõistetavaks ütlus: rahu maa peal, ka siis kui see maailmapoliitilises mõttes polegi rahuie omane. Selles, südameisse rahutunde ja eluväärtuste hindamist selgitavas tegevuses, on need kaks meest suutnud teha imetusväärset palju. Oleme ikka veel ekslemas võõrsil, südameile tundmatuil teil, ööpimeduses, kus kogu ühiskond vajab teejuhte helgema või parema päeva poole juhtivate tähtede suunas, ja kui see vabaduse koiduni ei jõuagi, siis selletaguse kauge eluranna siiski aimatavaks ja kättesaadavaks osutab.

MARTIN JUHKAM

KES OLID EESTI VABATAHTLIKUD SOOMES?

Möödunud kahekümne viie aasta jooksul on sageli esitatud küsimusi, kes need eesti vabatahtlikud Soomes õieti olid? Olid nad noored või vanemad? Pärinesid nad Põhja- või Lõuna-Eestist? Milline oli nende hariduslik tase ja kutse-jagunevus? Omasid nad sõjalist väljaõpet? jne.

Ülaltoodud küsimustele vastamine kogu JR 200 ulatuses nõuaks suureulatuslikku uurimust, mis peaks olema ülesehitatud autentsele materjalile. Kahjuks pole käesoleva ajani leidunud ühtki asja vastu huvi tundvat uurijat ja selletõttu on ka küsimustele vastused andmata. Olukorda parandab siiski mõnevõrra ja annab teatud pildi ja vastused eelpool esitatud küsimustele väiksemates mõõtmetes alljärgnevad read, tabelid ja arvud 1943. a. esimesel viiel kuul Jalkala väljaõppelaagris olnud 332 mehe kohta.

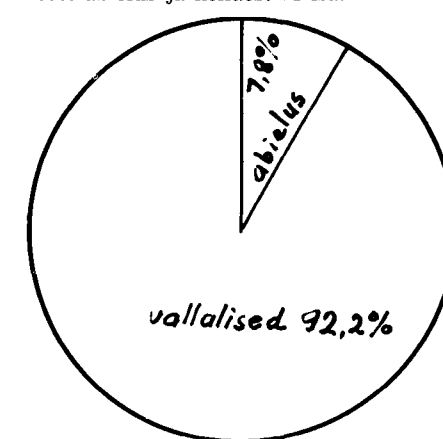
Suurem osa neist 332 mehest saabus Soome 1943. a. kevadel. Enne 14. märtsi oli Jalkala laagris 17 eestlast-jäägrit. Teiste saabumine laagrisse sündis ajaliselt järgmiselt:

Enne 14. märtsi	17
14. kuni 20. märtsini	13
21. kuni 27. märtsini	11
28. märtsist kuni 3. aprillini	24
4. kuni 10. aprillini	35
11. kuni 17. aprillini	48

18. kuni 24. aprillini	21
25. aprillist kuni 1. maini	44
2. kuni 8. maini	39
9. kuni 15. maini	16
16. kuni 22. maini	40
23. kuni 29. maini	23
31. mail	1

Suurem osa neist 332 mehest saabus noored, kes olid sündinud raskete aastate vahemikul 1919—1924. Nende arv protsendis oli 72. Nooremateks vabatahtlikeks olid 17-aastased ja vanimateks 37-aastased. Mehi, kellede iga ületas 30. eluaasta, oli 32.

Vastavalt vanuselisele koostisele olid suurem osa vallalised. Üldarvust oli ainult 26 meest abielus ja nendest 11 isa.

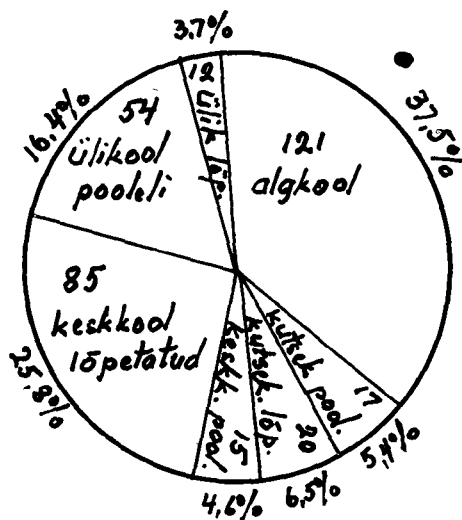

Ülempreester Martin Juhkam
jutlustamas noortelaagris

Nagu eelnevast nähtub, on antud ajavahemikul Soome põgenenud mehed võrdlemise noored. Noorus on tavaliselt eelduseks suuremale ettevõtlikkusele ja riskimisjulgusele. Arvesse võttes eriti raskeid liikumisvõimalusi Eestis saksa okupatsiooni ajal ja põgenemist üle lahe Soome, on alljärgnevas tabelis tähelepanekav päritolu jaotus: suurem osa vabatahtlikke pärineb Tallinnast ja Harjumaaalt.

Tallinn	126	Viljandimaa	3
Tartu	17	Tartumaa	2
Harjumaa	134	Saaremaa	2
Virumaa	20	Valgamaa	1
Läänemaa	11	Võrumaa	1
Järvamaa	10	Petserimaa	—
Pärnumaa	5		

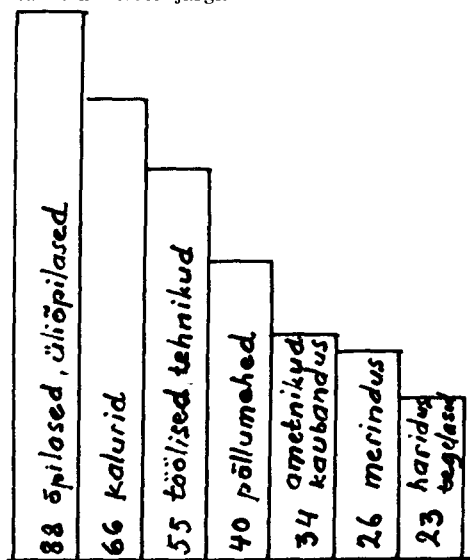
Eriliselt iseloomustavaks tunnuseks Jalkala väljaõppelaagris viibinud noortele oli nende hariduslik tase. Suurem osa oli algkooli lõpetamise järel jätkanud õpinguid kesk- ja kutsekoolides. Peaaegu pooled olid kas lõpetanud või lõpetamas keskkooli, mis tõstis läbilõikes vabatahtlike haridusliku taseme võrdlemise kõrgele. Alljärgnevalt tabel haridusliku taseme kohta.

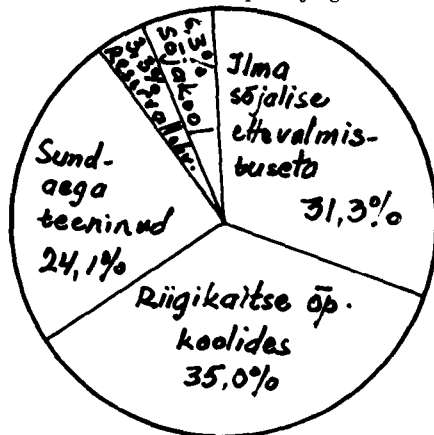
Vastavalt eelmisele diagrammile moodustavad ka elukutseliselt kõige suurema rühma

ma 88 õpilast-üliõpilast. Järgnevad 66 kalurit, kellel olid ju kõige suuremad võimalused põgenemiseks, jne.

Märkimist väärib veel see, et vabatahtlike hulka kuulus rida kultuuri- ja haridustegelasi mitmelt tegevusalalt. Siinjuures olgu mainitud näiteks ülikooli nooremaid õpetajõude, kooliõpetajaid, kunstnikke, ajakirjanikke jne. Allpool tabel suures laastus elukutsete järgi:

Sõjalise hariduse osas on erinevus üsna suur ja pilt kirju, mis omakorda andis ebaühtlase taseme. Vastav tabel sõjalise hariduse kohta kõneleb allpool järgmist:

Palju ühtlasemalt olid aga soomepoisid omandanud tegelikke sõjateadmisi ja kogemusi mitmesugustes sõjalistes üksustes teenides enne Soome põgenemist, mis parandab tunduvalt varem mainitud ebaühtlast taset. Selle kohta annab pildi alljärgnevalt viimane tabel:

Omakaitses	215
Saksa sõjaväes	61
Mittekuski	25

Soomes enne 1943. a.	17
Talvesõjas	6
„Erna“ üksuses	8

Ja lõpuks olgu veel märgitud, et arvulised andmed on koostatud kahe vabatahtliku poolt Jalkala väljaõppelaagris 1943. a. ja avaldatud albumis „Võidupüha Kannakel 1943“.

KILDE HA-HA-PÄEVADEST

Haiglas saad tavaliselt rahu vaid mõneks öötunniks, mil viibid ämuses une ja ärkveloleku piiril. Teadvusse tõuseb killukesi mõõdunust, segi siit-sealt, tiheneb ajas ja ruumis nagu kompaktselt juusturattaks. Ise olek kogu aja mängu peategelane. Kõik, mis kellegagi juhtus, on nüüd Sinu osa. Ühesõnaga: ühemehe teater.

*

Olen kuue voodiga palatis. Viis paranejat — kanget piibumeest ja mina — äsja opereeritu.

Arstimate kirbe hõng ja tuulutamata tubaka leitsak manavad mu ninna ligi 30 aastat minevikku vajunud karbiidist lehkava Ha-ha öise õhu. Kurgulakke kuivav keel tundub korsi kohvikatlasse kastetuna.

*

Taamalt kostub mingit laiska, kõrgelt liikuva luurelennuki uimast jõuramist. Ümber seinte lavatseilt venib vägevast norskamist ja unes kobistamist; keegi krigistab hambaid . . .

Elavnen ärkvele ja mulle on mõistmatu, kuidas kahe pätsiga leivakott peaaegu on vajunud latakaks kui nälginud lutikas, jättes mu kaela kõõluma kui nõles lambal. Akki näen, kuidas need leivapätsid jahvatavad vesikivideks uksenurgas pliidi oleva kohvipoti kohal sinna riputatud kuivavate sokkide, vildikute ja muu ihukatte vahel, pruuni, lakkastama panevat puru . . .

Janutab otsekui pärast meeleletut mehu mekutamist. Tõusen, koban leivakotti: tühi! Kaks pätsi leiba läinud nagu kits saba-

ga löi! Ptüi! Ent suus pole piiskagi sülgel. Koban kopsiku, tatsutan kohvikatlat — selles pole tilkagi vedelikku — kaaneni pakku täis.

Tirin sussid jalga, kasuka selga ja kahman katta. Perkele! Tuline! Öues, hanges roogin potikese tühjaks kohvipaksust ja sellega koos venib lumme ka ligunenud sussivildik . . . Kohvil oligi viimasel ajal üsna iiveldama panev maitse. Vett peale pani mõnigi, aga vana värgi väljaviskajat polnud. Eeh, eks ta ole rammusam!

*

Haiglaõde on voodiveerel ja annab mulle niisutatud marlitupsu suhu, et jahutada keelt. Just ärganud narkoosist — juua mind veel ei lubata.

*

Postilt tulijad kiruvad kipitavaid varbaid. Kompanii vana väntab telefonil hommikust aruannet. Keset punkrit, laua ümber kogukond tondipiibli lugejaid . . . Seersantti asub postide kontrollkäigule. Lumi sirahatab heledas hommikupäikeses — maalides Rajajoe jääl kuut laipa picassolikuks kompositsiooniks. Ivan pole neid veel ära viinud ja meiegi pole neile mitte kuidagi ligi pääsenud.

Turakalööjate üksus on jõudnud viina- ja naistejuttudeni. Ühe suu teisest vahvam, kõik tempudelt kangemad Casanovast. Unnil lööb närv mustaks ja rapsab tugipostilt saksa „kaika“ ning raputab. Rabedalt kähe on see sünge naelte ja muu klõbin tühjas kestas, millest lõhkeaine ammu välja võetud. „Karla kolistas“, arvab keegi, kuid ärplejate lõualuud on tükiks ajaks lukus.

„Solgivedaja“ on oma siberi kassiga kohal — mehed katelokipundardega pudrusabas. Iga mees „viib veel sõbrale, kes magab ja teisele, kes postil ja . . .“ selle viisi järgi olnuks r/k puolikompanii 200-meheline, ehkki korsu kokku veerandsada mahutab. Mina olen ülendatud pudruga-jaks ähvardusega, et kui pudrust puudu, jään päramisena ise ilma. Tühja! Ülegi jäi!

Õhtutaevas õhetab. Ultramariinsed varjud venivad üle puhevil lume. Vaikus, otse hingematt. Äkki! Ivani kaldalt kostab — mahedat eesti vanatantsu muusikat . . . Uudis kisub ka kõvemadki unimütsid korskust välja, hangele, pungissilmi ja paljapäi . . . Tõsi! Kodumuusika! Kellele linatalgu helin, kellele simman tantsusaalis, aga kõigile kodune . . . Ääh — mõnel tibiseb midagi üle põse — habemesse.

Siis krõbiseb propagandist: „ . . . kui kuulsite ja saade teile meeldis, andke mõne pauguga sest märku!“ — Kogu lõik jääb vaib, ei kippu ei kõppu! Siin ja seal surub mees külmast sinised küüned rusikas peopesadesse. „Paska see jutt . . .“

Kuid, kui videvikuga on jälle silmad harjunud — on laibakuhi Rajajoe jäält kadunud.

Abiõde topib termomeetri suhu ja asub pulssi lugema. Öörahu on lõppenud.

*

Jah, see oli ju jaanuari viimase päeva õhtul, kui telefonil kästi mul koos Unniga ilmuda patüli staapi, Rajajoe keldrisse. Suusad. Kerge varustus! Pühalikult tehti seal teatavaks, et r/k kompanii kontroll-suusaretke normist — 85 km kuus, olevat meil sedapuhku veel 15 km puudu. Tuleb maha sõita enne kui kalender 1. veebruari näitab.

Aga kell on juba üle 10-ne õhtul. Ptüi! Asume teele raske südamega. Mõne kilomeetri järel oleme jääkeri luurerühma külalised. Muhe olemine: on putru, on mehu . . .

Kui kõht täis ja pea soe — suhustame pataljoni staapi ja raporteerime surmtõsiselt, et ülesanne täidetud . . . Aga libedalt lipsame siis „koju“ — korskusse . . . sinna vusisevasse ja norskavasess pessa. Puhkama päevatööst õiglast und.

. . . Kas mäletad?

E.

Pilte Ha-ha korskust. Esimesel korskus meeskond, teisel raskekuulipildujarühm Jalkalas, kolmandal konepüstolimees, neljandal korskumehed, viiendal korskumehed pärast öövahetust, kuuendal Ha-ha korskus Rajajõel, seitsmendal osa mehi korskus esisel ja kaheksandal vaade korskus sisemusse.

Eesti vabatahtlik

Raimund SEPPUR

sünd. 20. 9. 1924
† 12. 6. 1944

Mälestavad

KAASMAALASED.

Eesti vabatahtlik

Jüri ALTMAA

sünd. 19. 7. 1912
† 12. 6. 1944

Mälestavad

KAASMAALASED.

Eesti vabatahtlik

Vernando Kõrvek

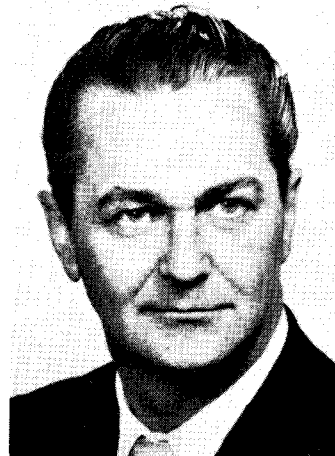
sünd. 28. 5. 1919
† 14. 6. 1944

Mälestavad

KAASMAALASED.

READ HARVENEVAD

HELMUT SEENSALU

Kaunil suvepäeval, möödunud aasta 13. juulil, siirdus vänriki Helmut Seensalu igavikku. Teade relvavenna surmast tuli paljudele endistele kaaslastele suure üllatusena, kuna Helmut Seensalu näis väliselt alati tervena, rahulikuna ja elurõõmsana. Sõjaaegsed läbielamused, vangilaagri kannatused ja uue elu rajamine oli siiski nõudnud rohkem kui väliselt võis otsustada ja relvavenna süda lakkas tuksumast.

Helmut Seensalu sündis 17. 7. 1918. a. Paides talupidajate pojana. Astus kohaliku ühisgümnaasiumi ja lõpetas selle 1936. aastal. Ülendati 1940. a. sõjakooli lõpetamise järel lipnikuks. Saksa okupatsiooni ajal tegutses Omakaitse ridades, kuhu oli siirdunud metsavennana N. Liidu okupatsiooni lõpul. Soome põgenes 1943. a. lõpul ja astus JR 200 ridadesse. Sellest ajast mäletavad soomepõisid Helmut Seensalu kui suurepärase kaasvõitlejat, kindla ja ausa iseloomuga ohvitseri ning sõpra. Helmut Seensalu kuulus nende soomepoiste hulka, kellele oli isamaa armastus, kohusetunne ja lubaduse täitmine esikohal. Sellepärast siirdus ta 1944. a. sügisel, 19. augustil, Eestisse ja jätkas koos teiste kaaslastega võitlust sissetungiva kommunistliku vallutaja vastu. Põgenemisel Eestist sattus „Tšehhi põrgusse“, kus saadud andmetel surmati

suur arv eesti sõjamehi. Suurte pingutuste järel õnnestus tal põgeneda edasi Saksa- maale ja sealt siirduda ametlikus korras 1947. a. Rootsi, kus abikaasa ees ootas.

Helmut Seensalu asus koheselt aega kaotamata õppima uut tulevikuala, plasti töötlemist. Juba 1949. a. asutas ta koos ksv. Juho Jäätmäga plastitööstuse, mis möödunud aastate jooksul kasvas suureks ja moodsaks tööstuseks AB Levaplasti nime- tuse all.

Ehkki ksv. Helmut Seensalu on lahku- nud elavate hulgast jättes leinama abikaasa, poja ja tütre ning sadu relvavendi ja sõpru, jääb ta siiski püsima meie kõikide südameisse nii Eestis kui ka vabas maailmas kui unustamatu elukaaslane, armas- tatud isa, truu isamaalane ning ustav sõber.

Puhka rahus!

Martin Juhkam

HUGO MÄNNIK

tõttu endale uueks asukohamaaks Soome, kus astus vabatahtlikuna Soome mereväk- ke.

Pärast rinnete kokkuvarisemist jätkas ta oma maapagulase elu Rootsis, töötades juba tuntud alal. Sealt siirdus ta 1949. a. Kanadasse, kus töötas pikemat aega On- tario provintsiavalitsuse teedeosakonnas joonestajana. Tema väliselt tagasihoidliku isiksuse varjus oli siiski väga aktiivne töö- mees. Ta oli tegev Toronto Eesti Seltsi ja E.E.L.K. Peetri koguduse juhatustes alg- aastail, organiseeris Eesti Abistamiskomi- tee Kanadas, kus ta tervelt kolmeteistkü- nel korral oli juhatusliikmeks ja mitmel korral esimeheks. Kaasmaalaste, eriti õn- netute invaliidide abistamine oli ta süda- measjaks, kirjutas selle küsimuse üle tihti ajalehtedes artikleid, käsitles seda küsi- must loengutel, külastas Saksamaal asu- vaid invaliidide ja vanadekodusid, et tõ- hustada saadava abi tähtsust. Omapära- ne oli ta tegevus pimedaille sõjasangareile helilindistamise abil eesti raamatu kätte- saadavaks tegemine ja mitmed muud alga- tused, kus ta arusaamine abivajadusest oli ülimalt inimlik ja soojalt kaasatundev.

Soomepoiste Klubi tegevuse ajal oli ta agar oma fotoaparaadiga jäädvustama se- da tegevust, mis organisatsiooni sündmusi ja nägusid pidi talletama. On end jäädvus- tanud relvavendade mälestusisse toreda kaaslasena ja kohusetundliku töömehena.

H.O.

15. aprillil 1967. a. suri südameataki ta- gajärjel Eesti Abistamiskomitee Kanadas abiesimees Hugo Männik. Teguvõimas ja töökas relvavend pidi oma alatise rutu ja tegevusrohkuse jätma taandudes igavesele puhkusele.

Hugo Männik sündis 8. märtsil 1910. a. Rakveres. Lõpetas Rakvere Poeglaste Güm- naasiumi ja jäi töötama fotograafina. Käis end sel alal veel Soomes täiendamas. Ja kui saksa okupatsiooni ajal elu jäi kitsaks, valis ta varem sõlmitud sõprussidemete

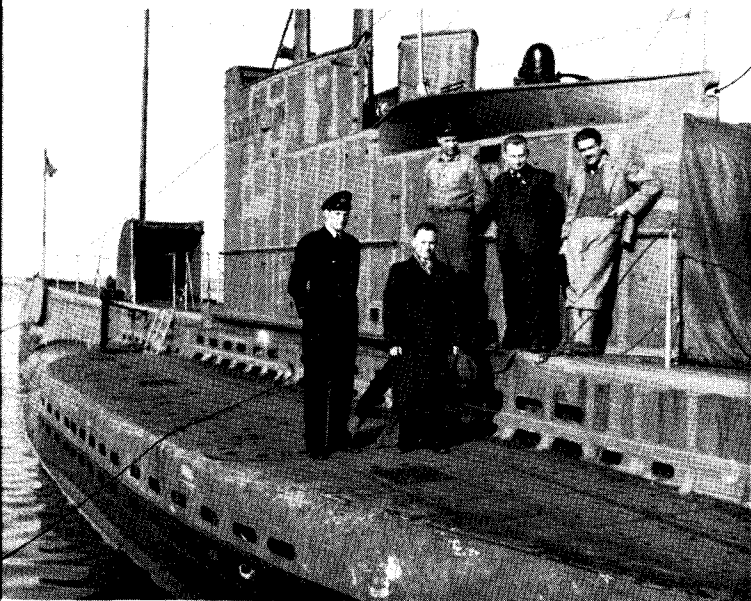
aja lõpetamist määrati sõjakooli mereväe aspirantuuri. Eesti sõjakooli lõpetamise järel saadeti kadetina Soome Sõjakooli mereväe kursustele, kus tegi kaasa ka ümbermaailmareisi soome õppelaeval „Suomen Joutsen“. Lõpetas soome sõjakooli nooremleitnandina.

Tagasi Eestis, teenis navigatsioonihvitserina allveelaeval „Lembitu“ ja oli ette nähtud ülemaks Inglismaalt tellitud torpeedolaevale. Tegutses sõjaväe kõrval inuka purjejahi-sportlasena, kellena viibis ka võistlustel väljaspool Eestit. Elas üle vene okupatsiooni ja tegi kaasa 1941. a. sügisel Saaremaa ja Hiiumaa vabastamise ühe maandumispaadi juhina. Pettus peagi aga sakslas ja pages 1942. a. Soome, kus teda kui Soome Sõjakooli lõpetanut avasüüli vastu võeti. Määrati kahurpaadi ülemaks, kellena ta alus ka vaenlase poolt põhja lasti. Autasustati teenete eest Soome riigile vabadusmedaliga.

Soome vaherahu saabudes siirdus edasi Rootsi, sealt 1950. a. edasi Kanadasse. Töötas siin mitmel alal, peamiselt kaevurina, ehitusettevõtjana. Katsetas ka ärilise terviseklubi organiseerimist, mille raamides võimaldas klubile mitmeid meeldejäädavaid koosviibimisi. Inimesena oli sõbralik ja meeldiva käitumisega, tema kuulumine aga soomepoiste hulka tõi sinna Eesti iseseisvusaegse mereväe ohvitserivaimu.

H.O.

21. okt. 1967. a. sai õnnetult surma mereväeohvitser ltn. Leopold Loodus. Ta kukkus ehitustöödel umbes 8 jala pikkuselt redeliit töönaoliselt südameataki tõttu. L. Loodus, iseseisva Eesti mereväe andekamaid ohvitseri, sündis 8. märtsil 1911. a. Mustjalas. Lõpetas Kuressaare Ühiskooli ja asus teenima sundaega mereväes, mis ta kutsevalikule ka aluse pani. Pärast noorte-

Ülal n.ltn. Loodus Saksamaal peetud rahvusvahelisel purjehävivõistlusel Eestit esindamas.

N.ltn. L. Loodus eesti allveelaeval „Lembitu“ tekil.

jaks, kelle sõrmedest kõik viisid vabalt vormusid. Oma suure pilliga, elektrioreliga võttis ta mitmel korral osa vabas looduseski toimuvaist suvepäevist ja jumalateenistustist, muutes need lauluga rikkaks.

Kuid tema eriala instrument oli metsasarv. Olles sündinud 19. nov. 1922. a. Tallinnas alustas ta Tallinna Konservatooriumis muusikaõpinguid ja kõigi aegade noorimana lõpetas õpingud metsasarve alal. Mängis sellejärel „Estonia“ ja Riigi Ringhäälingu orkestrites.

1943. a. pages Soome ja astus vabatahtlikuna Soome mereväkke, kus sai oma erialal tegevust Soome mereväe garnisoni orkestris. Kuid samal ajal olid Periti meeleolutsevad sõrmed need, mis aitasid kaasa kojuigatsuslikes tunnetes vaevlevaile sõdureile meelelahutust toojana.

Hiljem asus ta Rootsi, asutas seal menuka meremeeste orkestri. Asus 1951. a. edasi Kanadasse, on teeninud sinseis muusikarides, mänginud Toronto orkestrites kuni asutas endale oreliäri, mis lühikese ajaga omandas hea nime.

Kuid ootamatu tiibade murdumine hukutas mehe, kes mitmel korral ise mängis langenuile metsasarvel Stafenau poolt loodud leinaviisi. Nüüd on mõlemad lahkunud. Mälestusis kostub aga ikka veel ta metsasarve jutustav meloodia, igatsev ja kojukutsest hell.

H.O.

Kroonikakilde Soomepoiste Klubi tegevusest

27. nov. 1966. a. pidas klubi oma aasta-peakoosoleku. Tegevuse aruandes märgiti tali- ja suvepäevi, Eesti Majale kingitud kindral J. Laidoneri portreed jm. Uueks esimeheks valiti J. Sets. Juhatusliikmeiks E. Merelaid, L. Ots, E. Rämmeld ja E. Tigane. Revisjonikomisjoni P. Rabisson, J. Oja ja J. Vihma. Klubi põhikirjas tehti mõningaid ajakohastavaid muudatusi.

Bethany lähedal „Devil's Elbow“ suusakuurdis jaanuari lõpul korraldatud tali-

päevad olid kokku toonud ligemale 50 suusaspordlast, kes nautisid kevadist ilma ja sooja päikest, mis muutis kahjaks lume pehmeks ja valmistas palju meelehärma võistlejale. Murdmaavõistluse ajaks oli temperatuur tõusnud 40 kraadile, mis nõudis oskuslikku suuskade määrimist. Pärast jõukatsumist suusaradadel käidi saunas ja nautiti perekond Idavainu poolt toodud kapsasuppi. Kuna enamik võistlejaid jäi laupäeval ööbima suusakuurorti, siis kor-

raldati õhtul kaminatule paistel jalakeerutus, mis kestis hilliste tundideni.

Võistluste tulemused: 5 km meeste: 1. Ed. Lepik 25.57; 2. E. Tigane 27.13,5; 3. T. Vellend 27.16,5; 4. L. Tiido 30.44; 5. L. Ots 34.16 ja 6. J. Vihma 35.08.

2,5 km poistele (13–15.a.): 1. E. Tigane 16.08, 2. P. Tiido 17.56. Sama distants nais-tele: 1. R. Tiido 16.23, 2. E. Merelaid 25.18,5.

*

11. veebruaril tähistasid Soomepoiste Klubi liikmed oma vabatahtlike rügemendi aastapäeva peoõhtuga, kus rohkelt endisi relvavendi ja nende sõpru veetsid lõbusatujulisi õhtutunde. Peoõhtu algas lauluga „Teid me tervitame . . .“, misjärgi klubi esimees J. Sets tervitas kohaletulnud peolisi ja andis lühiülevaate klubi viimaseist siindmusist, eriti peatudes hiljutisel talipäeval. Eeskavalises osas esitasid õed Valve Tali ja Hilda Sepp paar meeleolulaulu. Eriti suure aplausi osaliseks sai soomepoisi B. Ruhno tütar Virve oma akrobaatilise tantsuga. Muusikaline saade isalt. Õhtul anti üle suusavõistlusel esikohtadele tulnuile auhinnad.

*

19. ja 20. augustil toimusid klubi suvepäevad M. Reigami ja W. Holmbergi suusakuurordi maa-alal, mis tavakohaselt kujunes sõbralikuks võistluspäevaks. Kombineeritud võistluse, mis koosnes granaadiheitest, jooksmisest ja laskmisest, võitis E. Tigane 109,7 punktiga. Järgnesid A. Peepre 107,1; K. Pärnoja 106,6; P. Toomsalu 101,5. Sama võistluse noortele võitis J. Merelaid 94,4; T. Lõbu 50,5 ja V. Merelaid 44,8. Püstolilaskmisel H. Mangi poolt väljapandud rändauhinna võitis jällegi E. Tigane 36 silmaga, teised K. Pärnoja 36, P. Toomsalu 36. Esimese võistluse auhinna, Artistic Woodwork Co. poolt välja pandud, võitis samuti E. Tigane, viies seega mõlemad karikad koju.

Orienteerumisjooks, mille pikkus 2 miili, võitis T. Vellend ajaga 18.47 min. saades A. Peepre eriauhinna; 2. J. Vihma 19.56; 3. E. Tigane 23.22. Sama võistluse noortele võitis J. Merelaid 20.19; teiseks H. Toomsalu 22.16 ja kolmandaks A. Teene 32.36.

Samal ajal oli korraldatud naisperele mitmeid võistlusi ja mänge.

Õhtul pakkus pr. Idavain oma talu too- teist valmistatud hapukapsasuppi, kasutati kuurordi häid saunavõimalusi ja veedeti meeleolulisi tunde mugavas klubihoones, kus esimees J. Sets andis üle päevased auhinnad ja E. Marten vaatles humoristlikus toonis päevast orienteerumisjooksu teos- tamist.

*

19. nov. pidas klubi oma aastapeakoos- oleku, kus uueks esimeheks valiti Erich Rämmeld ja juhatusliikmeiks J. Sets, J. Härmatare, E. Tigane ja L. Ots. Revisjoni- komisjoni P. Rabisson, J. Vihma ja J. Oja. Klubi varanduste seis oli Eesti Maja akt- siate ja pangaarve näol ligemale 3000 dol- larit. Koosolekul avaldati südamlikku tä- nu Endel Rubergile tema töö eest skaudi- juhina ja laskeasjanduse organisaatorina ning esinemise eest Montreali maailmanäi- tusel.

*

20. ja 21. jaanuaril toimusid talipäevad juba tuttavas suusaväljasõidukohas. Osa- võtjaid 40 ümber. Murdmaa-suusatamisel 5-kilomeetrisel distantsil tuli esikohale ja võitis jäädavalt klubi rändauhinna Eduard Lepik ajaga 20.40. Teiseks jäi E. Tigane 22.40; 3. E. Marten 28.45. Poiste klassis või- tis 2,5 km murdmaa-suusatamise E. Tigane ajaga 13.50, sama vanemate poiste grupis Tammistu 16.49, 9-aastaste grupis M. Vel- lend 19.39 ja tüdrukuist E. Bockfeldt 19.47, E. Tigane 20.04. Õhtul järgnes suusaklubi ruumes seltskondlik osa, kus esimees E. Rämmeld andis välja auhinnad ja vestles muljetest.

*

10. veebruaril toimus tavakohane JR 200 aastapäevapidu. Osavõtt oli erakordselt rohke. Koosviibimise avas esimees E. Räm- meld, misjärel peokõne pidas I. Tõrmaküla meenutades 25 aastat tagasi toimunud Soo- me põgenemist ja seal organiseerimist, mille tulemuseks oli oma rügement. Kava- lises osas laulsid U. Mankin, E. Marten ja E. Rämmeld, kuna eelmisest aastast tuttav Virve Ruhno esitas akrobaatilist tantsu.

*

17. augustil toimus klubi suvepäev E. Ti- gase suvekodu maa-alal. Päeva jooksul kor- raldatud võistlusist osavõtt oli rohke ja pingerikas. Kombineeritud võistluse võitis P. Toomsalu 130,9 punktiga, võites teist- kordselt Artistic Woodwork Co. poolt väljapandud rändkarika. Järgnesid T. Vel- lend 126,2; E. Marten 120,3; J. Härmatare 118,6; J. Vihma 115,6 ja M. Reigam 114,0 punktiga. Sama võistluse noortele võitis J. Merelaid 117,9; 2. E. Tigane ja 3. V. Mere- laid. Püstolilaskmisel saavutas esikoha ja omandas H. Mangi poolt väljapandud ränd- auhinna R. Viinamäe 43 punktiga, teised E. Marten, E. Merelaid, R. Teene, kõik 43 punkti, 5. T. Vellend ja 6. P. Toomsalu 41 punkti.

JR 200 TEGEVUSEST KAHEL VIIMASEL AASTAL 1966/67

Nagu mitmel korral ühingu tegevusest kirjutades on märgitud tagasihoidlikkust, nii on see kehtiv ka kõneall oleva kahe viimase tegevusaasta kohta. Teatud elevust tekitas 1966. a. suvel väiksema organisee- ritud grupi reis Soome. Teele asuti päev enne jaanipäeva 4 autol sihtkohana Luu- mäki. Nimetatud koht asub mõne kilomeet- ri kaugusel Taavettist, kus teatavasti pandi alus JR 200-le. Vastvalminud nägus mo- tellis kauni järve kaldal veedeti koos jaani- päeva õhtu ja meenutati paari kohale saa- bunud soome relvavenna seltskonnas kahe päeva jooksul vanu mälestusi. Samal koos- viibimisel tehti kol. E. Kuuselale teatavaks tema valimisest JR 200 Sõprusühingu au- liikmeks ja anti üle vastav diplom. Järg- misel päeval olid kohalikud reservohvit- seride daamid organiseerinud Luumäe ko- guduse suvekodus koosviibimise, millest võttis osa ka kümmekond reservohvitseri. Kohale saabudes tervitas daamide koor sü- damliku lauluga ja kohvilauas vahetati ter- vitusi reservohvitseride esindaja ja ühingu esimehe vahel. Siinjuures olgu märgitud, et mitmed kohale tulnud soome relvaven- nad ja nende daamid kuulusid nende soom- laste hulka Taavetti ja Luumäe ümbruses, kes eesti vabatahtlikke sageli 1943-44. a. oma kodudesse külla kutsusid. Nimetatud

Orienteerumisjooksu võitis P. Toomsalu 19.35,5; 2. J. Härmatare 43.45; 3. A. Viir- laid 50.20. Poistest sooritas sama võistluse V. Merelaid ajaga 20.35.

Pärast võistlusi järgnes ühine õhtusöök, klubi esimees andis välja võitjaile auhin- nad ja tähistati relvavenna J. Idavainu ja E.V. 50-aastast sünnipäeva.

*

Kahe viimase aasta jooksul on klubi aga- ralt koos töötanud teiste eesti organisat- sioonidega, viimati olles kaastegev Eesti Vabadussõja alguse 50. aastapäeva tähistä- mise aktusel.

H.O.

vastuvõtt soomlaste poolt grupikesele eesti vabatahtlikele, kes kunagi võitlesid „Soo- me vabaduse ja Eesti au eest“, oli esimene möödunud veerandsaja aasta jooksul.

Eelmiste aastate eeskujul toimusid mõ- lemal tegevusaastal rügemendi aastapäeva kokkutulekud, millest võtsid osa peale „soomepoiste“ ka kutsutud külalised. Ka on ühing koostöös „Soomepoiste Klubiga“ Torontos jätkanud ajakirja väljaandmist ja esimese kulul on saadetud 80 eks. ajakir- ja tasuta mitmesugustele organisatsioonide- le ja relvavendadele Soomes.

1967. a. suvel oli allakirjutatud võimalus kohata USA-s ja Kanadas viibides mitmeid relvavendi ja koos nendega arutada ajakir- ja ja tegevusega seoses olevaid küsimusi.

1966. a. oli JR 200 Sõprusühingu juhatuse koosseis järgmine: esimees Ilmar Laan, abiesimees Elmo Loosme, sekretär Rein Moora, laekur Ilmar Ussisoo, liikmed Ar- nold Kuldvere ja Evald Uustalu. „Põhjala Tähistel“ toimetaja Martin Juhkam.

1967. a. koosseis: esimees Ilmar Laan, abiesimees Elmo Loosme, sekretär Rein Moora, laekur Ilmar Ussisoo, liikmed Ar- nold Kuldvere ja Tõnis Salum. „Põhjala Tähistel“ toimetaja Martin Juhkam.

Martin Juhkam

KUMMARDU HAARAMAKS . . .

*Kummardu haaramaks aaret, kodumaa mustavast mullast
ohvrisüdamel suurust, ohvritegude jõudu!*

*Mälestus aegumatu elustab aastate ringist
ülla sangariteo — verega lunastet maa.*

*Langesid kodumaa mulda, et mullale vabadust anda,
vabadust maale ja rahvale pikkadeks aastateks eel.*

*Puhkate teades, et iial te võitlus ei sure
rahva hinges kel vabadus ülim on siht.*

*Ikka jääb püsima Eestimaa ajaloo kolmainus:
võitlev isa, poeg kõrval ja pojapoeg noor.*

*Mullast sirguvad uuesti taimed ja vili ja vabadusiha
tõstab rahvagi mahasurutud taas!*

Hannes Oja

Eesti Vabadussõjas langenute mälestuseks
sõja alguse 50. tähtpäeval

MÖTTEID „PÕHJALA TÄHISTEL“ LUGEDES

Kõigepealt tuleks kirja panna see fakt, et ma ei ole soomepoiss. Kuid soomepoiste ajakirja olen alati huviga lugenud. Praegugi lebab kirjutusmasina kõrval kümme erinevates värvides eksemplari, mis ootavad kokkukõitmist ühte kõitmesse. Olen seni selle kõitmisega viivitanud lootuses, et ehk ilmub veel üks vihik lisaks eelmistele . . .

Kui palju tööd ja vaeva on nähtud „Põhjala Tähistel“ väljaandmisega, seda saavad õieti hinnata vaid need, kes ise on samasugust vaeva näinud mõne teise väljaande juures. Suurem osa sellest tööst ja vaevast ei paista silma, see on nagu jäämägi, millest vaid väike osa on silmaga nähtav. Kuid seda tööd on küllaltki palju . . .

Iseendast moodustavad „Põhjala Tähistel“ vihud ajaloomaterjali, mille väärtus kasvab aja möödudes. „Põhjala Tähistel“ pildirikkad leheküljed peegeldavad soomepoiste elu ja võitlusi nähtuna läbi paljude silmade. See ei ole kuiv ajalugu, vaid elu, võitlus ja surm . . .

Kas poleks ülim aeg vähemalt katsetada ühe perioodilise väljaandega, kasvõi aasta- raamatuga, mis peamiselt käsitleks eestlaste sõjateid veerandsada aastat tagasi. Ajaline vahe kipub venima juba liigagi pikaks, kuid praegu veel oleks võimalik üksikuid sündmusi meenutada. Aeg teeb oma tööd ja meie read kipuvad harvenema . . .

Selline aastaraamat ei oleks võistlejaks tegelikult ühelegi praegu ilmuvale väljaandele, väljaarvatud „Põhjala Tähistel“. Kuid soomepoisid, ma loodan, ei pane ehk seda pahaks. Ajakirjanduses ilmub küll vahetevahel sõjasündmuste kirjeldusi, kuid kui palju ajalehti hoitakse alal edaspidiseks . . .

Kuid tagasi tulles „Põhjala Tähistel“ juurde, pean ma ainult ühte asjaolu kahtsusega mainima. Seda, et see väljaanne pole levinud sellisel määral nagu see oleks seda väärinud ja väärrib. „Põhjala Tähistel“ on ainulaadne mitte üksi meie pagulaskirjanduses vaid isegi soomlaste hulgas. Ja juba see on üheks heaks põhjuseks „Põhjala Tähistel“ ilmutumise jätkumiseks . . .

H. Kääriküla

Mehu

Möödunud sõjaaastal oli eriti hellasüdamega ema oma pojalt kaasas, kui see sõjaväkke kutsuti ja ütles kohalolnud majorile: — See meie poiss on veel nii lapselik ja hästi peetud, just nagu laps veel, et kas ei võiks teda paigutada rinde taha kuhugi kergemaisse ülesandesse. Tal ju hea pea ja alati vaid kodus olnud rahulikes ja hädades oludes.

Major silmitses suurekogulist ja tugevakehelist emakulda ja küsis:

— Kas ta imeb veel? Kui katsuksime teid asendada lutipudeliga?

Nooremseersant vaatleb noorsõdureid, kes just väeossa saabunud, seisatab ühe tuttavana näiva mehe ees ja sõnab:

— Seda nägu ma olen kuski mujal näinud.

— See on võimatu. Mul on see alati olnud samas paigas.

— Härra leitnant, kas tohin paluda kaks nädalat puhkust?

— Mis põhjusel?

— Naine haige, härra leitnant. Ega lapsedki tunne end hästi.

— Nõnda . . . ma nõustaksin muidugi, aga just täna sain teie abikaasalt kirja. Ta ütleb, et te olete puhkusel alati selline räskaja; ta pidi mind paluma, et ma teie puhkused keelaksin.

Sooviavaldaja mõtles ära minna, aga seisatas siiski veel uksele.

— Noh, mis veel?

— Ega te ei pahanda, härra leitnant.

— Ei, rääkige aga!

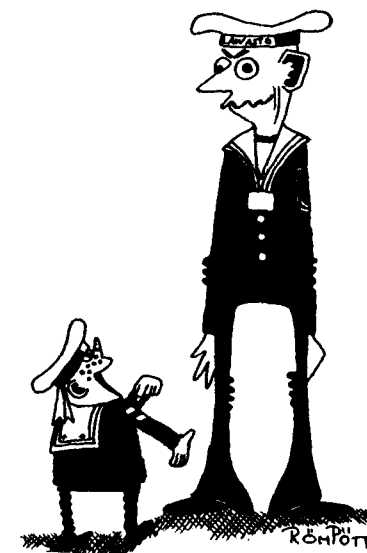
— Tahtsin veel seda ütelda, härra leitnant, et siin toas on kaks valetajat. Mina pole kunagi abielus olnudki.

Kapral: — Ei kraabita nina, kui ma olen hüüdnud: valvel!

Aloka: — Sellel oli kärbes.

Kapral: — Kas te ei kuulnud, et hüüdsin: valvel!?

Aloka: — Mina kuulsin küll, aga kärbes marssis edasi.

— Kas madrus ei oska ülemaid tervitada?

Kindral Svensson külastas JR 9 eesrinde korsusid Syväril ja küsis ühes korsus, kus polnud ei akent ega valgustusvahendeid, milliseid soove neil on.

— Ootame valgemat ja heledamat tulevikku, ütles sõdur.

Vahetuskaup õitses Tampere jaamas, kui hommikul kell 5 puhkuserong lõunast saabus ja mõne minuti järel jälle põhja poole edasi läks. Kiiruga vahetati oma vahetuskaupa jõudmata lähemalt uurida selle väärtust. Rongi liikuma hakates avati esimene pudel ja seltskonnas olev kõrgema auastmega liige sai esimesena maitsta. Kuid selle rõõm oli lühike:

— See on ju puhas vesi!

Hämmastus oli suur, kuid mitte eriti vahetuskauba tegijal, kes lõpuks märkis: — Eks mu tubakaski oli vaid sammal.

— Ma ütlesin teile, et vaataksite kunas kohvi keeb üle . . .

— Just nii härra kapten, see juhtus viis minutit üle nelja.

Viiburilahe rannal venelaste maabumiskatseid tõrjumas 1944. a. juunikuul